

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Spolupráce základních škol s orgány sociálně právní ochrany dětí

Vypracovala: Lucie Kubišová
Vedoucí práce: doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D.

České Budějovice 2014

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá spoluprací základních škol s orgány sociálně právní ochrany dětí. Sociálně právní ochrana dětí se poskytuje dětem, jejichž rodiče neplní povinnosti vymezené v rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají či zneužívají práva daná rodičovskou zodpovědností. Sociálně právní ochrana se poskytuje také dětem vedoucí nemravný či zahálčivý způsob života či opakovaně utíkají od rodičů. Obecná oznamovací povinnost ukládá školským zařízením povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které naznačují, že se jedná o dítě, na které se sociálně právní ochrana zaměřuje.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem spolupracuje základní škola s oddělením sociálně právní ochrany dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy u dětí základních škol. Pro naplnění cíle byly stanoveny dvě výzkumné otázky.

Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy základních škol a sociálními pracovníky z oddělení sociálně právní ochrany dětí jsem se snažila zjistit, jakým způsobem probíhá spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí a jestli tuto spolupráci považují pedagogové základních škol a sociální pracovníci za efektivní. Získaná data byla analyzována pomocí metody otevřené kódování dat.

Spolupráce probíhá prostřednictvím vzájemného předávání informací o problémových žácích, zpráv a písemného hodnocení prospěchu a chování žáka. Sociální pracovníci a pedagogové základních škol se setkávají na konzultacích a poradách a také při konání výchovné komise či případové konference. Pedagogové základních škol a sociální pracovníci vnímají spolupráci jako efektivní.

Při jejich spolupráci však nastávají určité problémy. Za účelem zefektivnění spolupráce navrhuji dva pedagogové základních škol častější aktualizaci zákonů a souvisejících předpisů s ohledem na aktuální potřeby dětí a změnu legislativy. Sociální pracovníci navrhuji multidisciplinární tým, zvýšení počtu sociálních pracovníků

a právníka na oddělení sociálně právní ochrany dětí, vzdělávání pedagogů v oblasti sociálně právní ochrany a internetové fórum.

Výsledky práce mohou být využity pro zefektivnění spolupráce a prevenci rizikového chování u žáků základních škol.

Klíčová slova

rizikové chování - spolupráce - sociálně právní ochrana dětí - efektivita

Abstract

The bachelor thesis deals with cooperation between primary schools and authorities of social and legal protection of children. Social and legal protection of children is provided to children whose parents fail to fulfil the obligations defined in parental responsibility or fail to pursue or abuse the rights defined in parental responsibility. Social and legal protection is also provided to children leading immoral or shiftless way of life or regularly escaping from their parents. The general notification obligation assigns schools to notify local authorities of communities with wide competences of fact that indicate that a child requires social and legal protection.

The goal of the thesis is to find out how a primary school cooperates with a children social-law care department in relation to social pathologic behaviour in primary school children. Two research questions were set to reach the goal.

I tried to find out in what way cooperation between primary schools and authorities of social and legal protection of children is conducted and whether primary school teachers and social workers consider the cooperation efficient, by means of semi - structured interviews with primary school teachers and with social workers. The data obtained this way were analysed by the open data coding method.

The cooperation is based on mutual transfer of information on pupils with problems, reports and written assessment of pupil's behaviour and school result. Social workers and primary school teachers meet at consultation meetings and also at disciplinary boards and case conferences. School teachers and social workers consider their cooperation effective.

Certain problems however occur in their cooperation. To make the cooperation more effective two teachers propose more frequent updating of laws and applicable regulations with regard to current needs of children and legislation modification. Social workers propose establishment of a multidisciplinary team, an increase of the number of social workers and presence of a lawyer at the children social-law protection

department, education in social and legal protection of children for primary school teachers, and an Internet forum.

The results of the thesis may be used for making the cooperation more efficient and for prevention of risky behaviour among primary school children.

Keywords

risky behaviour – cooperation - social and legal protection of children - efficiency

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 11. 8. 2014

.....

Lucie Kubišová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především vedoucí své bakalářské práce, doc. Ing. Lucii Kozlové, Ph.D., za odborné vedení, konzultace, věnovaný čas a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat komunikačním partnerům z oddělení sociálně právní ochrany dětí a pedagogům základních škol, kteří byli ochotni se účastnit výzkumu k této bakalářské práci.

Obsah

Úvod	11
1 Současný stav	12
1. 1 Sociálně právní ochrana dětí	12
1. 1. 1 Socializace	12
1. 1. 2 Rodina.....	13
1. 1. 3 Škola	14
1. 1. 4 Legislativní zakotvení.....	15
1. 1. 5 Orgány sociálně právní ochrany dětí	17
1. 1. 6 Poskytování sociálně právní ochrany dětí	18
1. 1. 7 Principy a opatření sociálně právní ochrany dětí.....	20
1. 1. 8 Obecná oznamovací povinnost a obecné oznamovací oprávnění.....	22
1. 1. 9 Práva a povinnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí	23
1. 1. 10 Case management, případová konference, hodnocení ohroženého dítěte .	24
1. 1. 11 Kurátor pro děti a mládež	25
1. 2 Rizikové chování u dětí a dospívajících	27
1. 2. 1 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů	27
1. 2. 2 Sociálně patologické jevy u dětí a mladistvých.....	29
1. 3 Prevence rizikové chování u dětí a mladistvých	35
1. 3. 1 Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů.....	35
1. 3. 2 Preventivní činnost oddělení sociálně právní ochrany dětí	36
2 Cíl práce a výzkumné otázky	37
2. 1 Cíl práce.....	37

2. 2 Výzkumné otázky	37
3 Metodika	38
3. 1 Použitá metodika.....	38
3. 2 Výzkumný soubor.....	38
3. 3 Analýza dat	39
4 Výsledky	39
5 Diskuze	52
6 Závěr	60
7 Seznam informačních zdrojů	62

Seznam použitých zkratk

Úmluva – Úmluva o právech dítěte

Komise – komise pro sociálně právní ochranu dětí

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OSPOD – oddělení sociálně právní ochrany dětí

P – pedagogové základních škol

SP – sociální pracovníce

Úvod

Pro zpracování bakalářské práce jsem si vybrala téma spolupráce základních škol s orgány sociálně právní ochrany dětí. Toto téma jsem si vybrala, neboť v současné době narůstá počet výchovných problémů u žáků základních škol, a proto je třeba této problematice věnovat zvýšenou pozornost.

Mezi nejčastější sociálně patologické jevy žáků základních škol patří záškoláctví, rodiče často delší dobu ani nevědí, že jejich dítě školu nenavštěvuje. Narůstá rovněž šikana a agresivita dětí. Ve vyšších ročnících základních škol se již vyskytuje i alkoholismus, tabakismus a experimentování s drogami. Častou příčinou těchto negativních jevů jsou rozpady rodin, ve kterých děti vyrůstají pouze s jedním z rodičů. Veškeré negativní jevy je škola povinna nahlásit orgánům sociálně právní ochrany dětí, tato situace je následně řešena s dítětem a jeho rodiči.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem spolupracuje základní škola s oddělením sociálně právní ochrany dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy u dětí základních škol. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy základních škol a sociálními pracovníci bych chtěla zjistit, jaké rizikové chování nejčastěji oznamují pedagogové základních škol oddělení sociálně právní ochrany dětí, jak obvykle probíhá jejich spolupráce a s jakými problémy se při spolupráci setkávají. Dále bych chtěla zjistit, jestli si myslí, že spolupráce mezi základní školou a oddělením sociálně právní ochrany dětí je efektivní, případně co by navrhovali pro její zefektivnění a jakým způsobem probíhá prevence rizikového chování na základních školách a oddělení sociálně právní ochrany dětí.

Výsledky práce mohou být využity pro zefektivnění spolupráce mezi základními školami a oddělením sociálně právní ochrany dětí a také pro prevenci rizikového chování u žáků základních škol.

1 Současný stav

1. 1 Sociálně právní ochrana dětí

1. 1. 1 Socializace

Zákon o sociálně právní ochraně dětí společně s Úmluvou o právech dítěte definuje pojem dítě jako osobu nezletilou. Článek 1 Úmluvy o právech dítěte konstatuje, že dítětem je každá lidská osoba, která je mladší 18 let, pokud není zletilosti dosaženo dříve. Občanský zákoník definuje zletilost dovršením osmnáctého roku věku, před osmnáctým rokem věku lze zletilosti nabýt uzavřením manželství (Krausová, 2006).

Pokud chceme být ve společnosti úspěšní, je důležité si osvojit takové dovednosti a znalosti, které jsou v dané společnosti upřednostňovány. Tím se rozumí přijmout za své způsoby chování, společenské normy, seznamování se s kulturním prostředím a naprosté přizpůsobení se společnosti. Lidský jedinec se člověkem stává v takzvaném procesu socializace, jenž má za cíl získat specifické způsoby myšlení, reagování, vnímání, konání a citění. Každý člověk má svoji sociální roli, která je daná věkem, pohlavím, společenským postavením, profesí, apod. Tato sociální role určuje jednotlivcům, jak by se měli chovat a jaké hodnoty by měli sdílet. Činitelé socializace mohou svými zásahy regulovat učení jedince tak, aby dosáhl požadovaných cílů socializace. Nejdůležitějšími činiteli socializace jsou takové sociální skupiny, ve kterých je jedinec trvale začleněn, protože mohou jedince ovlivňovat dlouhodobě. Mezi tyto činitele socializace se řadí rodina, školní prostředí, vrstevnické skupiny a pracovní prostředí (Sollárová, 2008).

Na jedince vždy působí vnitřní a vnější vlivy. Jedinec působí na kulturní, sociální a přírodní prostředí a zmíněná prostředí zase ovlivňují jeho. Chování každého je předvídatelné, díky čemuž může společnost fungovat. Normy a pravidla společnosti usměrňují chování jednotlivce k přijatelným hodnotám a cílům. Každý má svoji roli,

společnost má určitá očekávání a požadavky na jeho chování. Při socializaci se jedinec stává kulturní a sociální bytostí, chová se podle určených pravidel, při svém jednání se řídí uznávanými společenskými hodnotami a plní očekávání a požadavky podle své role. Nejdříve socializace jedince probíhá v rodinném prostředí, v takzvané primární socializaci, v níž se utváří vědomí vlastní identity. Už od narození je dítě aktivním subjektem, pláčem nebo gesty vyjadřuje své potřeby, těmito signály se snaží matku donutit na ně reagovat. Důležitým mezníkem v životě dítěte je příchod do školy, čili přechod od primární socializace k socializaci sekundární. Přibližně od desátého roku dítěte začíná být vliv vrstevníků silnější než vliv dospělých. Dítě se musí při školních činnostech začlenit mezi své vrstevníky a prosadit svoji pozici. Přibližně do dvanáctého roku děti bývají vrstevnické skupiny složeny na základě stejného pohlaví, poté se skupiny stávají smíšenými. Tyto skupiny mají své normy, hodnoty, postoje a chování, když se někdo z členů odkloní od stanovených způsobů chování, bývá jeho jednání sankcionováno, v některých případech až vyloučením ze skupiny (Havlík, 2011).

Subkulturou mládeže se označuje menšinová osobitá kultura, která se liší od dominantní kultury a kultury středního proudu. Členové subkultury svoji odlišnost záměrně udržují, mají své specifické hodnoty, normy, chování a životní styl (Kriegelová, 2008).

1. 1. 2 Rodina

Rodina je institucí formovanou společností, civilizací a kulturou. Rodina je v každé společnosti hlavním činitelem socializace. Definice opírající se o příbuzenství, sňatek a narození dítěte jsou poměrně úzké. V současné době by bylo vhodnější se zmiňovat o rodinném soužití lidí než o rodině, důležitá je citová vazba mezi jejich členy. V současné době mezi funkce rodiny patří zejména výchova dětí, vztahová podpora dospělých lidí a ekonomická podpora všech členů rodiny. Roste počet rodin s jedním rodičem, partnerů stejného pohlaví, lidí bez partnera v dospělosti, osob v důchodovém věku a bezdětných manželů. Stoupá také počet osamělých lidí z důvodu ztráty partnera

nebo rozvodu. Avšak počet narozených dětí klesá, jedním z hlavních důvodů je dilema mezi pracovní kariérou a péčí o dítě. V posledních letech se v České republice stává předmětem zájmu zadluženost rodin (Matoušek, 2010).

V rodině se od narození formuje osobnost dítěte, rodina je spojena se všemi fázemi našeho života. Rodina je společensky uznávanou formou soužití lidí a podléhá významné sociální kontrole. Mezi funkce rodiny se řadí biologická a reprodukční funkce, funkce ochranná, emocionální funkce a tvorba domova, ekonomická funkce a funkce socializační a výchovná. Mezi současné trendy společnosti zahrnujeme rozšíření antikoncepce, doporučovaná předmanželská sexualita, odkládání manželství, vzrůstající počet neúplných rodin, stoupající počet dětí narozených mimo manželství, pokles porodnosti či vyšší porodnost etnických menšin. Funkce rodiny a školského zařízení se vzájemně doplňují, avšak mohou se dostávat i do střetů. Nefunkčnost a dysfunkčnost rodin může vést k nárůstu rizikového chování u dětí (Havlík, 2011).

V dnešní společnosti děti začínají velmi brzy navštěvovat organizace, ve kterých o ně pečují, děti také často navštěvují i mimoškolní kroužky, tudíž tráví v organizacích téměř stejný čas jako jejich rodiče v pracovním prostředí. Sociální kontrola těchto organizací se zvyšuje. Ženy vstupují ve vyšší míře na trh, což snižuje jejich možnost uplatnění se v roli hospodyně a při výchově dětí. Tento jev se dostává do rozporu s potřebami dětí. Nejcennějším odkazem rodičů dětem již není majetek, nýbrž vzdělání, které umožní dosáhnout svým dětem. Výskyt tradičních dvougeneračních rodin je poměrně nízký. Dalším negativním jevem dnešní společnosti je zvýšené selhávání rodin, které dětem umožňuje delikventní chování (Matoušek, 2003).

1. 1. 3 Škola

Škola je společenství jedinců, kteří se pravidelně scházejí po určitý čas, jejímž hlavním cílem je výchova a vzdělávání dětí a mládeže. Ve škole se navazují specifické, často velmi důležité vztahy k vrstevníkům a dospělým, se kterými dítě není

v příbuzenském vztahu. Ve školním prostředí se dítě může setkat s ponižujícími nebo nepříjemnými pocity a zážitky, při kterých může dojít až k ohrožení jejich sebeúcty a důstojnosti. Škola má svá vnitřní pravidla, od žáků očekává intenzivní soustředění a zkáznění všech členů. Prostřednictvím školní docházky si žáci utvářejí postoje k druhým lidem. Vliv školy je totiž v některém období vyšší než vliv rodičů. Dítě se seznamuje s normami, hodnotami, postoji a chováním v dané společnosti. Učitelé by měli děti a mládež ochránit od nebezpečných styků s okolím (Havlík, 2011).

Od druhé poloviny minulého století slábne vliv některých rodin na děti a narůstá vliv médií a vrstevnických skupin, škola začíná být viděna jako jediné prostředí, které může optimálně působit na děti, aby jednaly v souladu se zájmy společnosti. Učitelé by děti měli nejenom připravovat na budoucí povolání, ale také je ve spolupráci s rodinou vychovávat. Delikvence mládeže je stále spojována s nemajetností, nezaměstnaností a nedostatečným vzděláním. Děti si ve třídě vytvářejí své skupinky, které se projevují zvláštním jazykem, zvyky, zájmy a činnostmi. Učitelé svým chováním mohou označit žáka, který je v nějakém ohledu nedostatečný, ostatní žáci se pak cítí oprávněni tohoto žáka šikanovat. Sankce školy děti informují o tom, že škola dbá na dodržování stanovených pravidel (Matoušek, 2003).

Kontrola nad všemi dětmi dává učitelům moc a odpovědnost. Mohou ovlivňovat chování a postoje všech dětí. Jejich vliv by měl mít dlouhodobé účinky (Sollárová, 2008).

1. 1. 4 Legislativní zakotvení

1. 1. 4. 1 Ústava České republiky

V článku 10 Ústavy České republiky je obsaženo pravidlo, které říká, že mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká

republika vázána, jsou součástí právního řádu České republiky. Pokud je mezinárodní smlouva a zákon v rozporu, použije se mezinárodní smlouva. Zákon se tedy použije, pouze pokud mezinárodní smlouva nestanoví něco jiného. Toto pravidlo se musí respektovat i při výkonu sociálně právní ochrany dětí (Česko, 1993).

1. 1. 4. 2 Listina základních práv a svobod

Článek 1, 2 a 3 Listiny základních práv a svobod upravuje rovnost a důstojnost lidí. Základní práva a svobody jsou nezcizitelné, nepromlčitelné, nezrušitelné a nezadatelné. Státní moc lze uplatňovat pouze u zákonem stanovených případů. Základní práva a svobody jsou poskytovány bez ohledu na rasu, pohlaví, barvu pleti, jazyk, víru a náboženství, politické či jiné smýšlení, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, majetku nebo rodu. Článek 5 a 6 zaručuje každému způsobilost mít práva, každý má právo na život. Lidský život se chrání již před narozením. Žádný člověk nesmí být zbaven života, trest smrti není přípustný. Článek 32 hovoří o tom, že rodičovství a rodinu chrání zákon, je zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých (Česko, 1993).

1. 1. 4. 3 Úmluva o právech dítěte

Dítěti musí být zajištěna taková ochrana a péče, která je nezbytná pro jeho blaho. Článek 19 upravuje povinnost zajistit ochranu dětí před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním včetně zneužívání sexuálního, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním či vykořisťováním. Úmluva zahrnuje především právo na život a přežití, právo na osobní rozvoj, právo na ochranu proti všem druhům krutosti, ubližování, vykořisťování, oddělení od rodiny a právo na participaci (Česko, 1989).

1. 1. 4. 4 Zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon o sociálně právní ochraně dětí zajišťuje ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Hlavní zásadou tohoto zákona je blaho a zájem dítěte. Obecní úřad je povinný vykonávat preventivní a poradenskou činnost dětem a jejich rodinám (Česko, 1999).

1. 1. 4. 5 Občanský zákoník

Dle Občanského zákoníku mají rodiče povinnost dítěti zajistit morální a hmotný prospěch. Rodiče mají právo usměrňovat dítě výchovnými opatřeními, která zahrnují i omezení sledující ochranu zdraví, morálky a práv dětí. Rodiče mají povinnost pečovat o zdraví dítěte, jeho citový, tělesný, rozumový a mravní vývoj, udržovat osobní styk s dítětem, zajistit jeho řádnou výchovu a vzdělání, zastupovat a spravovat jeho jmění. Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům, pokud jí nebyl jeden z nich zbaven. Pokud rodič nevykonává svou rodičovskou zodpovědnost řádně, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí nebo jí rodiče zbaví. Soud může stanovit nad dítětem dohled, nebo může dítěti nebo jeho rodičům uložit omezení, která brání nežádoucím vlivům na jeho výchovu (Česko, 2012).

1. 1. 5 Orgány sociálně právní ochrany dětí

Mezi orgány sociálně právní ochrany dětí patří:

1. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností
2. Obecní úřady

3. Krajské úřady
4. Ministerstvo práce a sociálních věcí
5. Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí
6. Úřad práce České republiky

Sociálně právní ochranu dětí dále zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby, pokud jsou výkonem sociálně právní ochrany dětí pověřeny. Nejvíce povinností zákon ukládá obecním úřadům a obecním úřadům s rozšířenou působností, neboť mohou bezprostředně sledovat dodržování práv dětí a včas činit potřebná opatření, neboť znají konkrétní problém a místní podmínky. Komise pro sociálně právní ochranu dětí zřizovaná starostou obce s rozšířenou působností je zvláštním orgánem obce, který je určen pouze k výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně právní ochrany dětí. Hlavní činností komise dle zákona je koordinování sociálně právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhování a posuzování sociálně preventivních programů na ochranu dětí a posuzování konkrétních případů sociálně právní ochrany dětí, ke kterým poté vydává stanoviska a také organizuje případové konference. Nestátní subjekty dle zákona o sociálně právní ochraně dětí na základě pověření od krajského úřadu mohou plnit určité úkony v sociálně právní ochrany dětí, které jsou v zákoně přímo vymezeny. Pověřené osoby však nejsou orgány sociálně právní ochrany dětí (Krausová, 2006).

1. 1. 6 Poskytování sociálně právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dětí je poskytována každé lidské bytosti mladší 18 let, tedy osobě nezletilé. Na sociálně právní ochranu mají právo všechny děti bez rozdílu. Dle zákona o sociálně právní ochraně dětí náleží ochrana dítěti, které má trvalý pobyt

v České republice, dále pak dítěti, které podalo návrh na udělení mezinárodní ochrany, nebo které má na území naší republiky oprávněno trvale pobývat. Sociálně právní ochrana je také poskytována dítěti, které na území České republiky pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu z důvodu dočasné ochrany, nebo který již pobývá na území České republiky na základě uděleného oprávnění. Podle Úmluvy o právech dítěte smluvní státy musí respektovat a zabezpečovat práva určená v této Úmluvě všem dětem bez ohledu na jejich rasu, barvu pleti, jazyk, pohlaví, náboženství, národní, etnický nebo sociální původ. Orgány sociálně právní ochrany dětí musí poskytovat ochranu i dětem, které tyto podmínky nesplňují, ochrana se poskytuje pouze v nezbytném rozsahu, který vymezuje zákon o sociálně právní ochraně dětí (Krausová, 2006).

Již zmíněný zákon vymezuje okruh dětí, na které se sociálně právní ochrana dětí vztahuje, jsou to především děti:

- 1) jejichž rodiče zemřeli, či neplní povinnosti vymezené v rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají či zneužívají práva daná rodičovskou zodpovědností,
- 2) svěřené do výchovy jiné osoby, která odpovídá za jejich výchovu, za předpokladu, že tato osoba neplní povinnosti vyplývající ze svěřeni dítěte do péče,
- 3) vedoucí nemravný či zahálčivý způsob života, především zanedbávající školní docházku, požívající alkohol a jiné návykové látky, ohrožené závislostmi, páchající trestné činy, obživující se prostitucí, pravidelně nebo opakovaně páchající přestupky či jiným způsobem ohrožující společenské soužití,
- 4) které opakovaně utíkají od rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu,
- 5) na kterých byl proveden trestný čin, který ohrožuje život, lidskou důstojnost, zdraví, svobodu, mravní vývoj či jmění, nebo za předpokladu spáchání takového trestného činu,

- 6) jejichž rodiče nebo jiné osoby odpovědné za jejich výchovu opakovaně podali žádost na umístění do zařízení poskytujících nepřetržitou péči o dítě, nebo jejich pobyt v těchto zařízeních byl delší než šest měsíců,
- 7) ohrožené násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za jejich výchovu, popřípadě ohrožené násilím dalšími osobami,
- 8) které žádají o udělení mezinárodní ochrany, azylanti nebo osoby oprávněné doplňkové ochrany, dále děti, které se na našem území nacházejí bez jejich rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu.

Tyto skutečnosti musí trvat po určitou dobu nebo musí mít takovou intenzitu, že nepříznivě ovlivňují vývoj dítěte (Česko, 1999).

1. 1. 7 Principy a opatření sociálně právní ochrany dětí

Základním principem sociálně právní ochrany dětí je právo a povinnost rodičů vychovávat a pečovat o děti společně, v případě potřeby vyžadovat pomoc. Jakékoli zásahy do rodinného života a soukromí jsou možné, pouze pokud o to rodiče nebo jiné osoby odpovědné za jejich výchovu požádají, nebo pokud se o děti nemohou nebo nechtějí starat. Hlavním cílem sociálně právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte. Ochrana se poskytuje všem dětem mladším 18 let bez rozdílu, pokud zletilosti nenabýly dříve, tato ochrana se poskytuje bezplatně. Za ochranu dětí je odpovědný stát, děti má chránit před fyzickým a psychickým násilím, ohrožením jejich mravního vývoje. Ochrana musí působit preventivně na rodinné vztahy. Velký důraz se klade na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy, což zahrnuje především prevenci rizikového chování dětí a minimalizaci důsledků působení těchto jevů. Děti zbavené svého rodinného prostředí mají právo na poskytnutí náhradní výchovy. V zájmu zachování principu subsidiarity lze osvojení dítěte do ciziny využít až tehdy, jestliže dítě nemůže být svěřeno do výchovy v zemi jeho původu. Při vzniku této situaci

je nezbytné řídit se pravidly stanovenými v mezinárodních smlouvách a v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Orgány sociálně právní ochrany dětí mají povinnost sledovat výkon ochranné nebo ústavní výchovy, nesmí však zasahovat do výkonu a provozu zařízení. Kontrolují dodržování práv dětí, rozvoj jejich duševních a fyzických schopností a v neposlední řadě také sledují, jestli trvají důvody pro pobyt dětí v těchto zařízeních. Princip dobrovolnosti umožňuje i jiným fyzickým nebo právnickým osobám podílet se na sociálně právní ochraně dětí, avšak v zákonem vymezených případech, ke kterým musí mít pověření (MPSV, 2013).

Součástí výchovné a poradenské činnosti je rozhodování soudů a obecních úřadů o výchovných opatřeních. Tato opatření se řídí zájmem společnosti na řádné výchově dětí, na jejich ochraně, vzdělání, vývoji a na vytváření vhodných podmínek pro jejich výchovu. Obecní úřad a soud mají právo uložit napomenutí, dohled a omezení. Soud či obecní úřad mohou napomenout nezletilého, jeho rodiče, ale také další osoby, které mají negativní vliv na výchovu nezletilého. Při udělení dohledu se pravidelně sleduje, jak dítě žije a jak je vychováváno. Dohled může být udělen z důvodu zanedbávání řádné péče o dítě, záškoláctví dítěte, nechození k lékaři nebo nepřijatelného chování dítěte k rodičům, spolužákům, učitelům a dalším osobám. Odstranění působení negativních vlivů, jež dítě ohrožují a jeho výchovu narušují, je cílem výchovného opatření - omezení. Může se jednat například o zákaz návštěvy restauračních zařízení, diskoték, klubů a podobných podniků. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může rodičům uložit povinnost využít pomoci v případě, že dítěti nezajistili takovou pomoc, kterou potřebuje, nebo nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dětí bez odborné pomoci (Krausová, 2006).

Pokud se dítě ocitne bez péče zejména z důvodu úmrtí rodičů nebo jejich pobytu ve zdravotnickém zařízení, nebo ho rodiče opustí, musí obecní úřad poskytnout dítěti okamžitou pomoc. Při zajišťování péče se dává přednost příbuznému dítěti, dané opatření musí být neprodleně oznámeno obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, který rozhodne, zda toto opatření je dostatečné a vyhovující. Častým opatřením je podání návrhu soudu na nařízení předběžného opatření za účelem zjištění, které fyzické

či právnické osobě má být dítě svěřeno. O návrhu musí soud rozhodnout do 24 hodin (Krausová, 2006).

1. 1. 8 Obecná oznamovací povinnost a obecné oznamovací oprávnění

Podle obecného oznamovacího oprávnění má každý právo upozornit orgán sociálně právní ochrany dětí na porušení rodičovské zodpovědnosti, zneužití jejich práv, nebo informovat o podezření, že rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, nebo pokud jsou přesvědčeni o nutnosti poskytnutí sociálně právní ochrany dětí. Každý člověk je tedy oprávněn oznamovat informace o negativním jednání osob vůči nezletilým dětem i přesto, že jednání nedosahuje intenzity trestné činnosti. Fyzické, psychické týrání a sexuální zneužívání se vyznačuje svou vysokou latentí, neboť lidé mají strach z možných útoků agresorů. Tuto skutečnost upravuje zákon prostřednictvím povinnosti zaměstnanců orgánů sociálně právní ochrany dětí zachovávat mlčenlivost vůči oznamovatelům. Oznamovatel je uveden pouze ve zvláštní složce spisové dokumentace (Špeciánová, 2007).

Toto oprávnění má velké opodstatnění pro zjišťování porušování práv dětí, protože převážně osoby z nejbližšího okolí o těchto skutečnostech vědí. Případné oznámení nelze označit jako porušování práv rodičů v péči o dítě, neboť je nezbytné pro zamezení hrubého porušování práv dětí. Především děti nižšího věku nemají možnost jakékoliv obrany. Jde o oprávnění, ne o povinnost, čili nesplnění nemůže být sankcionováno. Některé činy však podléhají oznamovací povinnosti, tyto činy jsou určeny v § 168 trestního zákoníku (Krausová, 2006).

Obecná oznamovací povinnost ukládá státním orgánům, školám, školským zařízením, zdravotnickým zařízením a pověřeným osobám povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které naznačují, že se jedná o děti, na které se sociálně právní ochrana zaměřuje. Oznámení musí vykonat hned, kdy se o takové skutečnosti dozví. Tyto instituce mají zároveň povinnost bezplatně sdělit údaje

potřebné k poskytnutí sociálně právní ochrany dětí, pokud tomu neodporuje zvláštní předpis (Špeciánová, 2007).

Dítě má právo požadovat u orgánů sociálně právní ochrany dětí, státních orgánů, škol, školských zařízení, zdravotnických zařízení a pověřených osob pomoc při ochraně svého života a svých práv. Ochrana musí být těmito subjekty poskytnuta. Zejména u dětí týraných, zneužívaných a zanedbávaných se využívá zásady, že dítě může požádat o pomoc bez vědomí rodičů či jiných osob odpovědných za jeho výchovu. Dítě, které je schopné formulovat vlastní názory, má právo své názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho týkají, a to i bez přítomnosti rodičů či jiných osob odpovědných za jeho výchovu (Špeciánová, 2007).

1. 1. 9 Práva a povinnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí

Nezbytnou pravomocí pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí je návštěva v místě bydliště dítěte a rodiny, dále pak škol, školských zařízení a dalších prostředí, ve kterých se dítě zdržuje. Rodiče mají povinnost umožnit pracovníkům návštěvu v jejich obydlí. Zákon předpokládá dobrovolné splnění této povinnosti, vstoupit do obydlí bez souhlasu může pouze policie České republiky za podmínek stanovených v zákoně. Zaměstnanci orgánů sociálně právní ochrany dětí mají povinnost zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, které se při výkonu své práce dovědí. Výjimkou jsou pouze taxativně stanovené skutečnosti uvedené v zákoně. Údaje o dětech vedené ve spisové dokumentaci lze využít pouze v zájmu dítěte (Špeciánová, 2007).

Komise, poradní sbory a orgány sociálně právní ochrany dětí jsou povinny si navzájem předávat údaje ze spisové dokumentace v rozsahu nezbytném pro jejich potřeby. Pracovníci orgánů sociálně právní ochrany dětí mají oprávnění pořizovat si obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dětí v prostředí, v němž se dítě zdržuje, pokud je to účelné pro ochranu práv dítěte (Krausová, 2006).

Nahlížet do spisové dokumentace dítěte může pouze rodič, kterému náleží rodičovská zodpovědnost či jiná osoba pověřená výchovou dítěte nebo jejich zástupce

na základě písemně udělené plné moci, a to na základě písemné žádosti. Zaměstnanci orgánů sociálně právní ochrany dětí a další pověřené osoby mají povinnost zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o osobě, která upozornila orgán sociálně právní ochrany dětí, a také o osobách, kterým bylo dítě svěřeno do péče jakožto budoucím osvojitelům a o místě pobytu dítěte. Dále nesmí podat informace o pobytu rodiče, jenž se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem. Mlčenlivost se zachovává i po skončení pracovního poměru (Krausová, 2006).

1. 1. 10 Case management, případová konference, hodnocení ohroženého dítěte

Case management se v sociální práci využívá při řešení situací, které mají multikauzální příčiny. Pro úspěšné zvládnutí daného problému je tedy potřeba zapojit jednotlivce a multidisciplinární tým. Do všech fází procesu se klient aktivně zapojuje. Nejprve spolu s klíčovým pracovníkem posoudí potřeby klienta, poté na základě potřeb vytvoří intervenční plán. V tomto plánu je ustanoveno, co je potřeba změnit, jaké jsou cíle a jaké zdroje budou využity k naplnění určených cílů. Hlavním cílem case managementu je aktivizace klienta a jeho zplnomocňování při řešení dané situace. V sociálně právní ochraně dětí se řídí zásadou, že všechny aktivity case managementu směřují k ochraně dítěte, k naplnění jeho potřeb a k podpoře funkčního a stabilního prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Intervence probíhá i ve škole, kterou dítě navštěvuje, v jeho rodině a komunitě. V sociálně právní ochraně dětí se nejvíce využívá přístupu případové sociální práce a sociální práce zaměřené na úkol (Pemová, 2012).

Ministerstvo práce a sociálních věcí charakterizuje případovou konferenci jako odbornou diskuzi zainteresovaných subjektů nad specifickým případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny. Při setkání se schází ohrožené dítě, jeho rodina a určení odborníci, cílem je najít vhodné řešení problému dítěte. Případové konference se konají před zahájením hodnocení dítěte, popřípadě rodiny, kdy se stanoví postup hodnotícího procesu. Po skončení hodnocení dítěte se vytváří individuální plán jeho ochrany. V průběhu realizace individuálního plánu se případová konference využívá za účelem

kontroly realizace plánu a při změně plánů a způsobů jejich dosahování (Pemová, 2012).

System identifikace ohroženého dítěte přispívá k vyšší efektivitě při detekci ohrožených dětí, zároveň šetří sociálním pracovníkům čas, pokud se zjistí, že dítě reálně ohroženo není. V České republice se systém hodnocení teprve vytváří. Měl by obsahovat identifikaci dítěte, čili jeho vstupní a komplexní hodnocení, a vytvoření jeho individuálního plánu ochrany. Včasná identifikace ohroženého dítěte je velmi zásadní pro efektivní fungování systému sociálně právní ochrany dětí. Podle zákona je orgán sociálně právní ochrany dětí povinný přijmout každou informaci, ze které vyplývá podezření na ohrožení dítěte (Pemová, 2012).

1. 1. 11 Kurátor pro děti a mládež

Kurátor pro děti a mládež se zabývá dětmi a mladistvými, kteří mají poruchy chování nebo spáchali trestný čin. Podle zákona se sociálně právní ochrana zaměřuje především na děti, které zanedbávají povinnou školní docházku, žijí se prostitucí, požívají alkohol nebo jiné návykové látky, nepracují, aniž by měli jiný zdroj obživy. Další cílovou skupinou jsou děti či mladiství, kteří spáchali trestný čin, jde-li o děti mladší patnácti let, jež spáchaly čin jinak trestný. Kurátoři pro děti a mládež se také zaměřují na děti, které opakovaně utíkají od svých rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu (MPSV, 2013).

Kurátor pro děti a mládež při požádání orgánů činných v trestním řízení podává zprávy o dětech a mladistvých, kteří se dopustili trestného činu. Provádí sociální šetření a kontroly v obydlí dětí a mladistvých. Kurátoři se účastní úkonů v přípravném řízení, hlavním líčení a veřejných zasedání ve věcech mladistvých. Poskytují výchovné a sociálně právní poradenství, případně zprostředkovávají odbornou pomoc. Dále sledují situaci v oblasti sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých a navrhuji preventivní opatření. V neposlední řadě spolupracují se zdravotnickými a školskými

zařízeními, školskými zařízeními pro výkon ochranné nebo ústavní výchovy, úřady práce, probační a mediační službou a dalšími (MPSV, 2013).

1. 2 Rizikové chování u dětí a dospívajících

Sociální patologie zahrnuje nezdravé, obecně nežádoucí, nenormální společenské jevy, které jsou negativně sankcionovány. Především z důvodu zkoumání příčin jejich vzniku a existence je přesnější pojem syndrom rizikového chování. Každé rizikové chování má svou specifickou genezi a je podmíněno několika různými faktory, které se mohou vzájemně prolínat a stupňovat (Kozlová, 2005).

Sociální patologie v České republice zasahuje do oboru sociologie a jí příbuzných oborů, avšak méně do oborů pedagogických. Po roce 1989 se výrazně rozšířily sociálně orientované studijní obory, které se zajímají o problematiku sociálních deviací. V současné době do skupiny sociálně patologických jevů patří především kriminalita a delikvence, prostituce a pohlavní choroby, patologické závislosti, patologie rodiny, sebevražednost, agresivita a šikanování (Kraus, 2010).

Na studiu sociálně patologických jevů se podílí několik vědních disciplín, zvláště sociologie, medicína, psychologie a etopedie. Každá z těchto disciplín se zabývá studiem příčin a faktorů, které vedly ke vzniku jednotlivých sociálně patologických jevů. Analyzují zdroje a příčiny umožňující jejich existenci ve společnosti. Vytvářejí preventivní a korektivní postupy a doporučení, která mají za cíl odstranění sociálně patologických jevů. Pojem sociální patologie a pojem sociálně deviace se od sebe liší. Jevy deviantní totiž nemusí být vždy patologické. Sociálně patologické jevy jsou pro jednotlivce či společnost vždy negativní, deviantní jevy takové být nemusí. Sociální deviací je označováno takové chování, které není v souladu se společenskou normou, jenž je akceptována většinovou populací (Fischer, 2009).

1. 2. 1 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů

Z jednotlivých koncepcí a teorií příčin sociálně patologických jevů je zřejmé vzájemné prolínání biologických, psychických a sociálních faktorů. Tyto jevy mají tedy

multifaktoriální příčiny. Podle výzkumů H. H. Goddarda je jednou z hlavních příčin delikventního chování nízká úroveň mentálních schopností. Podle Eysenckovy teorie delikventní chování zapříčiňují vybrané osobnostní charakteristiky (Fischer, 2009).

Delikventní a kriminální jednání má vnitřní i vnější příčiny. Vnitřní příčiny se váží na osobnost pachatele. Některé osobnostní charakteristiky představují vyšší predispozice k páchání deviantních činností, mohou být buď vrozené, nebo získané následkem choroby a úrazu. Člověk, který má tyto dispozice, se však nemusí stát pachatelem trestného činu. Avšak pravděpodobnost takového chování je vyšší. Mezi vnitřní příčiny patří psychopatie, neuróza, schizofrenie, mentální retardace, lehká mozková dysfunkce a jiné poruchy. Vnější příčiny bývají způsobeny především vlivem rodiny, školy a vrstevnických skupin. Velký vliv na vznik sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých má dysfunkční rodina, rodina s nízkým společenským statutem a riziková rodina, v mnoha případech jejich kombinace. Negativní reakce ze školního prostředí a nevlídnost spolužáků vede děti a mladistvé k záškoláctví a vyhledávání závadných skupin. Spáchání některého trestného činu bývá mnohdy nutností ke vstupu do vrstevnické skupiny. Mezi další negativní vlivy patří vliv masmédií, ekonomická krize a s ní spojený růst nezaměstnanosti, rozpad tradičních norem chování a další vlivy (Kraus, 2010).

Na vznik delikventního chování dítěte má vliv míra informovanosti rodičů o tom, co dítě či mladistvý dělá ve svém volném čase, jaké má přátele, kde pobývá, když netráví čas doma, v jakém časovém rozmezí a v jakém stavu se vrací domů. Nepřítomnost jednoho rodiče, nejčastěji otce, je také rizikovým faktorem. Rodič, který se chová delikventně, například nadměrně užívá alkoholické nápoje či omamné látky, je často nezaměstnaný a podobně, zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude jednat delikventním či kriminálním způsobem (Matoušek, 2003).

1. 2. 2 Sociálně patologické jevy u dětí a mladistvých

1. 2. 2. 1 Záškoláctví

V současné době patří záškoláctví k nejzávažnějším problémům žáků základních škol, důsledkem mnohdy bývá nedokončení devíti ročníků základní školy. Jedná se o úmyslné nedocházení na školní vyučování, nejčastěji bez vědomí rodičů, tudíž bez omluvení rodiči či lékařem. Nechuť ke školním povinnostem, strach ze školy, strach z učitele nebo spolužáků bývá nejčastější příčinou záškoláctví. Záškoláctví může mít buď impulzivní charakter, nebo může být plánované, účelové. V případě záškoláctví impulzivního charakteru dítě předem neplánuje, že do školy nepůjde, koná nepromyšleně, může odejít i v průběhu vyučování. Tento typ záškoláctví může mít trvání několika dnů, většinou dokud se rodiče o absenci nedozví. Ze strachu z následků neomluvené absence, dítě v absenci pokračuje, protože neví, jak tuto situaci vyřešit. Plánované záškoláctví většinou vzniká z důvodu vyhnutí se zkoušení, neoblíbenému předmětu, učiteli či písemné práci. Negativní vztah ke školnímu prostředí, vliv rodinného prostředí, trávení volného času a vliv party jsou nejčastějšími příčinami záškoláctví. Otevřená komunikace mezi žáky a učiteli může snížit výskyt tohoto sociálně patologického jevu. Výchovný poradce by měl sledovat problémové žáky, komunikovat s jejich rodiči a vysvětlovat možné příčiny problémového chování (Martínek, 2009).

1. 2. 2. 2 Šikana

Šikanované děti alespoň na počátku nechtějí s nikým mluvit. Šikana nejčastěji probíhá o přestávkách a na toaletách, čehož by si měl všimnout učitel, který vykonává dozor. Neboť v dětství šikanované děti bývají poznamenány i v dospělosti, dochází totiž k narušení jejich osobnosti, bývají například bez přátel, zaměstnání, nechtějí mezi lidmi.

Důvodem vzniku šikany někdy bývají i samotní učitelé například tím, že zesměšní dítě se slabým prospěchem. Šikana má své specifické příznaky, kterým by učitelé a rodiče měli věnovat zvýšenou pozornost. Mezi tyto příznaky patří zhoršení prospěchu, uzavřenost a smutek dítěte, modřiny, ztráta peněz, nenávisť ke školnímu prostředí, dítě se ze školy vrací potřhané, ušpiněné nebo hladové, i když dostává svačiny. Psychická šikana se projevuje tím, že rodiče děti trestají za špatné známky, i když děti nemusí mít k určenému prospěchu dovednosti a schopnosti. Nejčastěji se obětí šikany stává nový žák nebo dítě, které je slabší než agresor, tiché, úspěšné, hloupé, národnostní menšiny či dítě se špatným vzhledem. Málokdy si s tímto problémem děti pomohou samy, u více než poloviny obětí šikany vše dobře dopadne, ale u jiných stále šikana pokračuje, děti kvůli ní například změnilly školu, pokusily se o sebevraždu, přestěhovaly se, začaly užívat drogy, u některých dětí skončila šikana až smrtí (Kadlecová, 2010).

Věková hranice protagonistů šikany se velmi snižuje, výskyt případů se však zvyšuje. Šikana zahrnuje fyzické a psychické týrání, manipulaci, sexuální zneužívání a ekonomickou šikanu. Roste nejen výskyt šikany, ale i míra brutality a bezohlednosti. Šikana má negativní dopad na její oběti, pasivně přihlížející svědky, ale dokonce i na její aktivní účastníky, šikanování představuje destrukci skupinových vztahů (Lainová, 2007).

Pokud máte zájem o zapojení do školního života, můžete se nechat zvolit zástupcem třídy. Poté budete moci být v přímém a pravidelném kontaktu s pracovníky školy, můžete s nimi probírat problémy týkající se šikany a dalších sociálně patologických jevů a jejich prevence (Bourcet, 2006).

1. 2. 2. 3 Drogová závislost

Drogy se užívají zejména pro své účinky, jež pomáhají měnit určitý stav, například pocity selhání, bezmoci a nízkého sebevědomí. Dítěti či mladistvému tak umožňují dosáhnout větší kontroly nad sebou či nad druhými. Dalším důvodem užívání drog je

vyvolání slasti, příjemných pocitů a usnadnění přístupu k určité vrstevnické skupině. Děti a dospívající patří mezi nejvíce ohrožené vznikem a rozvojem závislosti na alkoholových i nealkoholových drogách. Téměř jedna polovina uživatelů drog je v této věkové kategorii. Od třinácti let děti začínají užívat legální drogy – alkohol a cigarety. Počínaje čtrnáctým rokem začínají experimentovat s nelegálními drogami. Užívání drog má nejen zdravotní dopady, ale také negativní dopady v oblasti psychosociální (Vaňková, 2007).

V České republice patří mezi závažné závislosti užívání pervitinu (metamfetaminu). Obzvláště mládež je tímto ohrožená, neboť pervitin splňuje požadavky na vysoký výkon, například při časovém stresu, při sportovních a společenských akcích. Při dlouhodobějším užívání se objevují problémy v oblasti spánku, srdečního tlaku, závažné psychické poruchy zejména paranoidního charakteru. Z důvodu levné cenové dostupnosti se rozmáhá zneužívání toluenu. Toluén je však velmi nebezpečná látka, má totiž vážné zdravotní a psychické důsledky (Fischer, 2009).

1. 2. 2. 4 Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí se obecně shrnuje anglosaskou zkratkou CAN (Child Abuse and Neglect). Syndrom CAN se definuje jako poškozování fyzického, psychického či sociálního stavu a vývoje dítěte, které zapříčiní jakékoli nenáhodné jednání rodičů nebo jiné osoby. Příznaky syndromu CAN mohou mít formu aktivního ubližování nebo nedostatečné péče (Krejčířová 2007).

Tělesné týrání aktivní povahy zahrnuje všechno násilí páchané na dítěti. Mezi tělesné týrání aktivní povahy můžeme zařadit bití, opáření, popálení, trestání, selhání ochrany dítěte před násilím, dušení, otrávení a podobně. Tělesné týrání pasivní povahy vyznačuje úmyslné, ale i neúmyslné neposkytování péče, které může vyústit v poranění dítěte, popřípadě jeho smrt (Špeciánová, 2007).

Psychické týrání slovně útočí na sebevědomí dítěte, dítě ponižuje, odmítá či zavrhuje. Toto týrání může mít za důsledek vznik závislostí, deprese, poruchy příjmu potravy, potíže v mezilidských vztazích (Špeciánová, 2007).

„Münchhausenův syndrom by proxy spočívá ve vymýšlení či zveličování příznaků somatického či duševního onemocnění nebo postižení a v důsledku toho opakovaní vyšetření či léčení v míře, která neodpovídá objektivní skutečnosti. Jedná se o případy, kdy je dítě opakovaně vyšetřováno a léčeno na nemoci, které nemá“ (Veselý, 2011).

Zanedbávání se vyznačuje především nedostatkem péče. Tělesné zanedbávání spočívá v nedostatečném zajištění tělesných potřeb dítěte v oblasti ošacení, přístřeší, výživy, zdravotní péče a ochrany před jeho ohrožením. Selhávání v zajištění citových potřeb dítěte se nazývá citové zanedbávání. Dlouhodobější absence ve škole a dětská práce je dalším typem zanedbávání, zanedbáváním vzdělání. Zanedbávání v oblasti zdravotní péče se projevuje opomíjením základní preventivní péče dítěte, neposkytnutí zdravotní péče, když ji dítě potřebuje, a také nedostatečný dohled s ohledem na věk dítěte, který se projevuje zvýšeným počtem úrazů dítěte (Špeciánová, 2007).

Obětí sexuálního zneužívání se nejčastěji stávají děti z rozvedených, dysfunkčních rodin, děti z rodin s domácím násilím, děti rodičů užívajících alkohol a jiné návykové látky, děti s psychickým či fyzickým handicapem. Sexuální aktivity, při kterých nedochází k tělesnému kontaktu, například prezentace pornografického materiálu dítěte nebo setkání s exhibicionisty se řadí mezi bezdotykové formy sexuálního zneužívání. Při dotykové formě sexuálního zneužívání dochází k pohlavnímu kontaktu, orálnímu či análnímu styku, včetně dotýkání prsou a pohlavních orgánů. Dítě může být zraněno nebo až zabito (Volfová, 2008).

Mezi týráním a sexuálním zneužíváním dítěte je rozdíl také ve vztahu k němu. Týrané děti bývají odmítané a nežádoucí, avšak sexuálně zneužívané dítě bývá přijímáno pozitivně a je citově akceptováno (Veselý, 2011).

Nejtěžší formou sexuálního zneužívání je komerční sexuální zneužívání dětí, které je v posledních letech značně sledováno. Pro dítě představuje vážné poškození vývoje až do jeho dospělosti. *„Komerční sexuální zneužívání je obecně definováno jako každé užití dětí pro sexuální účely za finanční či jinou odměnu.“* Mezi tři hlavní formy

komerčního sexuálního zneužívání dětí patří obchodování s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie. V České republice se vyskytlo několik případů v různých formách, přičemž ve výskytu, závažnosti a obtížnosti odhalení převládá Praha (Dunovský, 2005).

V současné době jsou všechny mezinárodní dokumenty zaměřeny na boj proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Hlavním cílem je hledání souvislostí ve společenských změnách, v informačních médiích, ve změnách role školy a rodiny, které by měli každému člověku pomoci odhalit jeho zodpovědnost (Vaničková, 2006).

1. 2. 2. 5 Toulky a útěky

Útěky ze školy nebo z domova mohou být způsobeny nevhodným prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Další příčinou může být touha po dobrodružství, snaha zviditelnit se před vrstevníky, dítě se pak nebojí ani krádeží či vloupání do objektů. Proto by rodič měl kontrolovat způsob trávení volného času svého dítěte. Preventivně může působit i učitel, může sledovat životní styl a chování dítěte. Na útěk většinou navazují toulky. Toulky mají dlouhodobější charakter, někdy je jejich součástí i záškoláctví (Martínek, 2009).

1. 2. 2. 6 Delikvence a kriminalita

Kriminální chování je takové chování, které je v dané společnosti trestné. Delikvence je širší pojem, zahrnuje kromě kriminality i činy jinak trestné. Do delikvence se zařazují přestupky a činy jinak trestné, dětem mladším patnácti let věku nemůže být totiž uložen trest. Delikventní chování vyjadřuje nežádoucí a společensky

nepřijatelné jednání dětí a mládeže. „*Kriminální chování a také delikvenci můžeme dále označit jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností. Odchylku od společenské normy lze relativně jasně definovat jako neschopnost plnit základní požadavky a očekávání společnosti.*“ Delikventní a kriminální chování ovlivňují faktory jako je například kvalifikace, nezaměstnanost, trávení volného času a osobnostní charakteristiky dětí (Fischer, 2009).

Podle statistických údajů Ministerstva práce a sociálních věcí se v roce 2013 kurátoři pro mládež zabývali trestnou činností 2815 dětí. Výchovné problémy mělo 10645 dětí a dohled byl uložen 792 dětem. Počet dětí z úplných a neúplných rodin byl srovnatelný (MPSV, 2014).

Týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí je v České republice asi 1-2 procenta, 3–5 procent případů končí smrtí (Špeciánová, 2007).

Zkušenost s drogami má asi 25 procent žáků základních škol. Zkušenosti žáků s nelegálními drogami se snižují, avšak užívání těkavých látek se zvyšuje (Vaňková, 2007).

1. 3 Prevence rizikové chování u dětí a mladistvých

Pracovníci škol mají velký význam v preventivním působení, děti totiž vychovávají ke zdravému životnímu stylu. Zapojení pedagogů do ochrany ohrožených dětí má svůj význam především v tom, že s dětmi tráví delší čas, mohou tak snadno rozeznat změny v jejich chování a jednání. Mají také možnost identifikovat příznaky týraného, zneužívaného či zanedbávaného dítěte (Špeciánová, 2007).

Dětem, které nejsou z důvodu nedostatku věku trestně odpovědné, může být uloženo ochranné opatření, jehož cílem je pozitivní ovlivnění mravního, duševního a sociálního vývoje dítěte a také poskytnutí ochrany společnosti před další trestnou činností. Ochranná opatření mají charakter individuální prevence a represe a snaží se o resocializaci dítěte (Kocanda, 2010).

1. 3. 1 Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů

Primární prevence rizikového chování žáků základních škol je zaměřena na předcházení záškoláctví, rasismu, šikany, kriminality, delikvence a užívání návykových látek. Dále pak na rozpoznání a zajištění potřebných opatření při zjištění domácího násilí, týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a ohrožování mravní výchovy dítěte. Základním principem této prevence je výchova žáků směřující ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování prostřednictvím sportovních a volnočasových aktivit, zachování integrity osobnosti a přijmutí odpovědnosti za své jednání (Metodický pokyn, 2013).

Minimální preventivní program je specifický dokument školy zaměřený především na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich sociální a osobnostní rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních schopností. Minimální preventivní program vyžaduje zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupracuje se zákonnými zástupci dětí. Zpracovává ho školní metodik prevence na jeden školní rok. Písemné

vyhodnocení realizace tohoto programu je součástí výroční zprávy školy (Metodický pokyn, 2013).

Školní metodik prevence vytváří a kontroluje realizaci preventivního programu školy, participuje na aktivitách školy zaměřených na prevenci záškoláctví, násilí, vandalismu, závislostí, sexuálního zneužívání a kriminálního chování. Vyhledává projevy rizikového chování, koordinuje spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které jsou kompetentní v prevenci rizikového chování dětí. Shromažďuje odborné zprávy a informace o problémových dětech. Poskytuje poradenské služby rizikovým žákům a jejich zákonným zástupcům, popřípadě pro ně zajišťuje odpovídající odborné pracoviště. Ve spolupráci s třídními učiteli zachycuje varovné signály a sleduje úroveň rizikových faktorů žáků (MŠMT, 2005).

1. 3. 2 Preventivní činnost oddělení sociálně právní ochrany dětí

Obecní úřady a obecní úřady s rozšířenou působností mají povinnost vyhledávat ohrožené děti, ovlivňovat rodiče k plnění povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, odstraňovat nedostatky ve výchově dětí prostřednictvím jednání s rodičem, ale i s dítětem. Pomáhají rodičům řešit problémy týkající se výchovy či jiných problémů, které souvisí s péčí o děti. A v neposlední řadě poskytují poradenství pro rodiče při výchově, vzdělávání dítěte a při péči o postižené dítě. Obecní úřady s rozšířenou působností mají také povinnost sledovat nepříznivé vlivy, které mohou ovlivňovat děti, určují příčiny jejich vzniku a činí opatření pro zamezení jejich vlivu na děti. Komise pro sociálně právní ochranu dětí doporučuje provádět opatření na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy a připravuje preventivní programy pro problémové skupiny dětí. Z důvodu včasné a účinné ochrany dětí je důležitá spolupráce obecních úřadů a obecních úřadů s rozšířenou působností s ostatními orgány, fyzickými a právními osobami, které s dětmi pracují, společně vyhledávat děti a rodiny s dětmi, které sociálně právní ochranu dětí potřebují (Krausová, 2006).

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem spolupracuje základní škola s oddělením sociálně právní ochrany dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy u dětí základních škol.

2.2 Výzkumné otázky

V souvislosti s výše uvedeným cílem práce byly stanoveny výzkumné otázky:

- Jakým způsobem probíhá spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí?
- Je spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí efektivní?

3 Metodika

3.1 Použitá metodika

Pro sběr dat byl použit kvalitativní výzkum. Dle Hendla „*síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádána a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností a nejsou vytrhována z kontextu dění. Mají popisovat podrobnosti případu, vesměs za delší časový interval.*“ (Hendl, 2005, s. 161) Miovský uvádí, že „*každá situace je jedinečná a neopakovatelná. Potlačujeme princip opakovatelnosti.*“ (Miovský, 2006, s. 72)

Kvalitativní data byla získávána pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Dle Miovskeho u polostrukturovaného interview „*můžeme dosáhnout vyšší přesnosti a výtěžnosti než při klasickém plně strukturovaném interview.*“ (Miovský, 2006, s. 161) Při polostrukturovaném rozhovoru vytvoříme okruh otázek, na které se budeme respondentů ptát, pořadí otázek však můžeme měnit dle možností a potřeb, abychom tak dosáhli maximální možné výtěžnosti rozhovoru (Miovský, 2006).

3.2 Výzkumný soubor

Respondenti byli vybíráni metodou účelového výběru. Oslovila jsem pedagogy základních škol, kteří mají zkušenost se spoluprací s oddělením sociálně právní ochrany dětí a sociální pracovnice z oddělení sociálně právní ochrany dětí. Na základě stanoveného kritéria záměrně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium splňují a současně jsou ochotni se výzkumu účastnit (Miovský, 2006). Výběrový soubor představují tři sociální pracovnice z oddělení sociálně právní ochrany dětí a pět pedagogů ze dvou základních škol a jedné školy praktické ve Vimperku. Rozhovory

probíhaly v kancelářích oddělení sociálně právní ochrany dětí a v kabinetech základních škol. Před začátkem rozhovoru jsem respondenty upozornila, že získané informace slouží pouze pro účely zpracování bakalářské práce. Během rozhovoru jsem dodržovala zásady kvalitativního výzkumu při sběru dat. Získaná data byla nahrávána pomocí diktafonu a následně přepsána pomocí Microsoft Word Office do textového souboru.

3.3 Analýza dat

Získaná data byla analyzována pomocí metody otevřené kódování dat. Otevřené kódování odhaluje v získaných datech určitá témata. Výzkumník vytvoří seznam témat, který postupně třídí, organizuje, kombinuje a doplňuje. Témata mají vztah k výzkumným otázkám, k použité literatuře, k pojmům používaným respondenty výzkumu nebo se jedná o nové myšlenky, které vznikají, jak výzkumník proniká k textu. Cílem kódování je tématické rozkrytí textu (Hendl, 2005).

4 Výsledky

V této kapitole jsem popisovala výsledky práce vyplývající z rozhovorů se třemi sociálními pracovníci z oddělení sociálně právní ochrany dětí a pěti pedagogy základních škol. Nejdříve jsem se zaměřila na problematiku rizikového chování u dětí pohledem pedagogů základních škol.

Tabulka 1: Pedagogové základních škol

Nejčastěji oznamované rizikové chování	1 - záškoláctví 2 - mravní ohrožení dětí 3 - výchovné problémy	5 P 2 P 2 P
Formy spolupráce	1 - výchovná komise 2 - předávání informací 3 - zprávy, písemné hodnocení prospěchu a chování 4 - konzultace, porada	3 P 5 P 3 P 3 P
Problémy při spolupráci	1 - téměř žádné, spolupráce je na dobré úrovni	5 P

Efektivita spolupráce	1 - spolupráce je vnímána jako efektivní	5 P
Prevence rizikového chování	1 - školní metodik prevence 2 - výchovný poradce 3 - přednášky policie ČR 4 - přednášky organizací zaměřených na prevenci rizikového chování 5 - prevence rizikového chování začleněna do výuky předmětů 6 - Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů 7 - Minimální preventivní program protidrogové prevence	3 P 2 P 4 P 5 P 4 P 2 P 2 P

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedené tabulky 1 vyplývají následující zjištění. V první otázce jsem chtěla zjistit, jaké rizikové chování pedagogové základních škol nejčastěji oznamují oddělení sociálně právní ochrany dětí. Všichni dotázaní pedagogové odpověděli, že nejčastějším rizikovým chováním na základních školách je záškoláctví. Záškoláctví je provinění proti školnímu řádu, které se nejčastěji vyskytuje u žáků druhého stupně základních škol. Záškoláctví může mít více podob, může se například jednat o skryté záškoláctví, kdy má dítě příliš mnoho omluvené absence od svých rodičů. „*Rodiče mě požádali*

o uvolnění dítěte z výuky z důvodu dovolené, jelikož dítě mělo již všechny známky uzavřené, s uvolněním jsem souhlasila. Následně jsem se dozvěděla, že dítě na žádné dovolené není, jelikož mě jeden žák informoval, že ho viděl venku. Tuto informaci mi potvrdilo více žáků, tak jsem informovala oddělení sociálně právní ochrany dětí a žák měl tyto hodiny neomluvené." (komunikační partner C) *„Z důvodu předcházení záškoláctví musí zákonný zástupce dítě omluvit předem, pokud dopředu ví, že se dítě nebude moct vyučování účastnit.“* (komunikační partner A) Dva pedagogové zmínili mravní ohrožení dětí. Tento pojem zahrnuje fyzické, psychické týrání a zanedbávání dětí, se kterými se pedagogové základních škol setkávají pouze výjimečně, avšak s dětmi požívajícími alkohol či opakovaně páchajícími přestupky se již setkávají častěji. Výchovné problémy se nejčastěji vyskytují u žáků druhého stupně základních škol. Zvyšuje se počet případů šikany a agresivita dětí, pedagogové se v těchto případech řídí Metodickým pokynem MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních.

Druhá otázka byla zaměřena na zjištění, jakým způsobem probíhá spolupráce mezi oddělením sociálně právní ochrany dětí a základními školami. Spolupráce probíhá prostřednictvím telefonického a e-mailového kontaktu či osobní schůzkou. *„Kontakt probíhá většinou telefonicky, kdy my vzneseme dotaz, případně žádost o spolupráci, stejným způsobem to funguje i od oddělení sociálně právní ochrany dětí.“* (komunikační partner E) *„Spolupráce probíhá prostřednictvím osobního a telefonického kontaktu na základě ohlašovací povinnosti.“* (komunikační partner D) Předávání informací o problémových žácích je nejčastější formou spolupráce mezi oddělením sociálně právní ochrany dětí a pedagogy základních škol. Pedagogové základních škol se setkávají se sociálními pracovníky na výchovné komisi. Výchovné komise se účastní ředitel školy, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce oddělení sociálně právní ochrany dětí, školní metodik prevence a případně další odborníci. *„Využíváme výchovné komise za účasti oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení krizových situací nebo při opakovaném řešení krizových situací.“* (komunikační partner B) *„Výchovná komise je posledním prostředkem ke zlepšení chování žáka, než se škola obrátí na jiný orgán, například na oddělení sociálně právní ochrany dětí.“* (komunikační partner A) Pedagogové základních škol zprostředkovávají oddělení sociálně právní ochrany dětí

zprávy a písemné hodnocení prospěchu a chování žáka. „*Dětem, které jsou v pěstounské péči, nebo kterým byl uložen dohled, vypracováváme posudky nebo písemné hodnocení prospěchu a chování.*“ (komunikační partner B) „*Jsou vydávány zprávy o spolupráci rodičů a školy dětí v pěstounské péči a další podklady vyžádané oddělením sociálně právní ochrany dětí.*“ (komunikační partner D) Mezi další formy spolupráce patří konzultace a porady. „*Při poradách s oddělením sociálně právní ochrany dětí řešíme výchovné problémy žáků a jejich případné umístění do diagnostického ústavu.*“ (komunikační partner D)

Ve třetí otázce jsem se zabývala problémy, se kterými se setkávají pedagogové základních škol při spolupráci s oddělením sociálně právní ochrany dětí. Všichni pedagogové se shodli, že problémy při spolupráci nejsou téměř žádné, spolupráce je podle nich na dobré úrovni. Upozornili pouze na následující nedostatky. „*Při prvním jednání je většinou pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí benevolentnější, protože škola již řeší problém delší dobu.*“ (komunikační partner B) „*Problém vidím v nepružné reakci na aktuální potřeby dětí.*“ (komunikační partner C) „*Z důvodu velké časové vytíženosti a práce v terénu občas trvá delší dobu, než se s námi pracovnice zkontaktují.*“ (komunikační partner E)

Ve čtvrté otázce jsem se snažila zjistit, jestli spolupráce mezi základními školami a oddělením sociálně právní ochrany dětí je efektivní a co by případně pedagogové navrhovali pro její zefektivnění. Pedagogové vnímají spolupráci jako efektivní. „*Vzhledem k možnostem našim a oddělení sociálně právní ochrany dětí si myslím, že efektivní je.*“ (komunikační partner C) „*Nedokážu dostatečně posoudit, zatím jsem měla pouze pár zkušeností se spoluprací a ta byla v pořádku.*“ (komunikační partner E) Tři pedagogové se domnívají, že ve spolupráci není třeba žádných změn. Jeden z pedagogů navrhuje změnu, která by přispěla k zefektivnění spolupráce. „*Navrhovala bych změnit legislativu a prosadit tak větší pravomoce školám a oddělení sociálně právní ochrany dětí.*“ (komunikační partner D) A druhý pedagog navrhuje častější aktualizaci zákonů a souvisejících předpisů s ohledem na aktuální potřeby dětí.

V páté otázce jsem se zaměřila na prevenci rizikového chování dětí na základních školách. Pět pedagogů uvedlo, že prevence rizikového chování dětí probíhá

prostřednictvím přednášek organizací zaměřených na prevenci rizikového chování. „*Spolupracujeme s Centrem prevence Phénix. Děti na prvním stupni se pomocí her a technik dozvídají pravdivé informace o alkoholu, drogách, kouření, nezdravém životním stylu a nezdravých vztazích. Prevence na druhém stupni probíhá pomocí her a následně diskutují o drogách, šikaně a kriminalitě. To vede k vytvoření vlastního názoru a přijetí důsledků svého rozhodnutí. Třídní učitelé se také mohou scházet s pracovníky z tohoto centra jedenkrát za rok za účelem odborné konzultace.*” (komunikační partner A) Na základních školách probíhají přednášky příslušníků policie ČR. Prevence rizikového chování je začleněna do výuky předmětů. „*Prevence je začleněna v předmětech - výchova k občanství, chemie, přírodopis a člověk a jeho svět*” (komunikační partner D) Na základních školách vykonává prevenci rizikového chování výchovný poradce a školní metodik prevence. Pouze jeden pedagog zmínil školního psychologa. „*Využíváme také služeb školní psycholožky, která funguje jako první "záchranný bod" v případě akutního problému a následně poskytuje další pomoc jak žákům, tak i rodičům a učitelům, například formou sezení, kurzů a terapií.*” (komunikační partner E) „*Ve škole zaměstnáváme školního metodika prevence, který realizuje programy zaměřené na prevenci závislostí, násilí, záškoláctví a dalších sociálně patologických jevů.*” (komunikační partner B) Dva pedagogové odpověděli, že se základní škola řídí Metodickým pokynem MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů a Minimálním programem protidrogové prevence. „*Vycházíme z Metodických pokynů MŠMT k prevenci šikanování, máme zpracovaný školní plán prevence šikany.*” (komunikační partner D) „*Využíváme Programu minimální protidrogové prevence, který je určen pro žáky prvního až devátého ročníku.*” (komunikační partner E) Pedagogové dále uvedli, že za účelem prevence rizikového chování čerpají granty, prosazují individuální přístup k žákům, pořádají podpůrné programy pro rozvoj osobnosti a případné problémy menšího rozsahu projednávají při třídnických hodinách, avšak u žádné z těchto odpovědí nedošlo ke shodě.

Následně jsem se zabývala problematikou rizikového chování u dětí a mládeže pohledem sociálních pracovníků z oddělení sociálně právní ochrany dětí.

Tabulka 2: Sociální pracovníce

<p>Nejčastěji oznamované rizikové chování</p>	<p>1 - záškoláctví 2 - výchovné problémy 3 - nedostatečné školní pomůcky</p>	<p>3 SP 2 SP 2 SP</p>
<p>Formy spolupráce</p>	<p>1 - výchovná komise 2 - případová konference 3 - zprávy, písemné hodnocení prospěchu a chování 4 - předávání informací</p>	<p>3 SP 2 SP 3 SP 3 SP</p>
<p>Problémy při spolupráci</p>	<p>1 - ohlašování problému a předávání informací telefonicky 2 - očekávání pedagogů, že dítě bude umístěno do zařízení ústavní výchovy 3 - pocit pedagogů, že OSPOD nečiní žádná opatření 4 - uzavřenost základních škol 5 - nedostatek informací o možnostech a činnostech OSPOD 6 - rozsáhlá legislativa týkající se sociálně právní ochrany dětí</p>	<p>2 SP 2 SP 2 SP 3 SP 2 SP 2 SP</p>

<p>Efektivita spolupráce</p>	<p>1 - spolupráce je ve většině případů vnímána jako efektivní</p>	<p>3 SP</p>
<p>Možnosti zefektivnění spolupráce</p>	<p>1 - multidisciplinární tým 2 - větší počet sociálních pracovníků na OSPOD 3 - právník na OSPOD 4 - vzdělávání pedagogů a výchovných poradců v oblasti sociálně právní ochrany dětí 5 - internetové fórum</p>	<p>2 SP 3 SP 2 SP 2 SP 2 SP</p>
<p>Prevence rizikového chování</p>	<p>1 - letní tábory pro děti, které jsou v evidenci OSPOD 2 - komunitní plánování obce 3 - poradenská činnost 4 - přednášky 5 - vyhodnocování situace nezletilého dítěte a jeho rodiny 6 - spolupráce s rodiči, policií ČR lékaři a dalšími odborníky 7 - sledování nezletilého dítěte a jeho rodiny 8 - zprostředkování kontaktu s navazujícími organizacemi</p>	<p>3 SP 2 SP 2 SP 2 SP 2 SP 2 SP 2 SP 2 SP</p>

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedené tabulky 2 vyplývají následující zjištění. První otázku jsem konstruovala tak, abych se dozvěděla, jaké rizikové chování nejčastěji oznamují pedagogové základních škol oddělení sociálně právní ochrany dětí. Všechny tři dotazované sociální pracovnice se shodli, že pedagogové základních škol nejčastěji oznamují záškoláctví. Záškoláctví se vyznačuje neomluvenou absencí žáka nebo příliš vysokým počtem omluvených hodin ze strany rodičů, v tomto případě se jedná o skryté záškoláctví. Pedagogové základních škol oddělení sociálně právní ochrany dětí informují o výchovných problémech žáků. „Mezi výchovné problémy bych zařadila především vulgární projevy dítěte a nerespektování autority. Rodiče dětí často se školou odmítají spolupracovat.“ (komunikační partner G) Dvě sociální pracovnice odpověděly, že je pedagogové upozorňují, pokud děti nemají dostatečné školní pomůcky. „Dítě je nedostatečně vybavené, nemá školní pomůcky nebo jeho školní pomůcky nejsou zaplacené.“ (komunikační partner G)

Ve druhé otázce jsem se informovala, jak obvykle probíhá spolupráce mezi oddělením sociálně právní ochrany dětí a základní školou. Spolupráce probíhá formou telefonického a e-mailového kontaktu nebo osobním setkáním. Sociální pracovnice se s pedagogy základních škol setkávají při konání výchovné komise či případové konference. „Zástupce školy se zve na případovou konferenci, pokud je k danému případu konána.“ (komunikační partner F) „Když rodiče se školou nespolupracují nebo i v případech, že spolupráce probíhá, ale nevede to k nápravě, je oddělení sociálně právní ochrany dětí ze strany školy přizváno k účasti na výchovné komisi, kterou škola pořádá v rámci řešení problému ze strany školy.“ (komunikační partner G) Pro efektivní spolupráci je nezbytné vzájemné předávání informací. „V případě, že počet neomluvených hodin dosáhl takové výšky, kdy je potřeba toto ohlásit jako přestupek či podnět k trestnímu stíhání, je škola ze strany OSPOD požádána o doplnění informací. Kolik hodin přesně a za jaké období má dítě neomluvených. Také v případě uložení výchovného opatření je škola požádána o podání aktuálních informací o dítěti.“ (komunikační partner H) Sociální pracovnice žádají pedagogy základních škol o zpracování písemných zpráv a hodnocení prospěchu a chování žáka, které je potřebné například v rámci stanoveného dohledu nebo ústavní výchovy. „Pokud se situace po

konání výchovné komise nezlepší, je nutné ze strany školy podat písemné sdělení OSPOD pro případ další práce ze strany OSPOD, písemné zprávy ze strany školy jsou nutné rovněž jako doklad k případnému soudnímu jednání, například o uložení výchovného opatření. V případě uložení výchovných opatření je pak škola žádána o podání zprávy, například v rámci stanoveného dohledu nad nezletilým dítětem." (komunikační partner F) „Dále je to vydávání písemných zpráv ze školy na vyžádání OSPOD již při nařízeném soudním dohledu, ty slouží jako podklad pro šetření v rodině a dále pro soud." (komunikační partner G)

Ve třetí otázce jsem chtěla odhalit, jaké problémy mohou při spolupráci pedagogů základních škol a sociálních pracovníků nastat. Pedagogové ohlašují vzniklý problém a předávají informace telefonicky či prostřednictvím e-mailového kontaktu, tyto informace by se však měly oznamovat písemnou formou. *„Učitelé ohlašují problém telefonicky, upozorníme je na písemné podání. Toto může být učiněno i přes e-mailovou poštu. Tento problém se děje hlavně při prvním oznámení problému, při návazné spolupráci u daného dítěte se již školy snaží podávat sdělení písemná." (komunikační partner F)* Sociální pracovníci upozornily na očekávání některých pedagogů, že oddělení sociálně právní ochrany dětí umístí dítě do zařízení ústavní výchovy. *„Škola očekává, že OSPOD je problémového dítěte rychle zbaví, dítě tedy bude umístěno v rámci nařízení ústavní výchovy, je zde však potřeba zachovat určitý postup při řešení situace rodiny a nezletilého dítěte. OSPOD činí všechny potřebné kroky a teprve tehdy, když se všechna opatření mají účinkem, je možné přistoupit k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy." (komunikační partner G)* Pedagogové se zároveň domnívají, že oddělení sociálně právní ochrany dětí nečiní žádná opatření k vyřešení problému dítěte. Tento pocit většinou mají, když dítě není umístěno do zařízení ústavní výchovy. Sociální pracovníci uvedly jako další problém uzavřenost základních škol. *„Některé školy jsou uzavřené, zprávy od nich nedostáváme aktivně, pouze když musí. Mají strach z vedení a rodičů. Školy nespolupracují tak ve dvaceti až třiceti procentech případů." (komunikační partner H)* Nedostatek informací o možnostech a činnostech oddělení sociálně právní ochrany dětí a rozsáhlou legislativu týkající se sociálně právní ochrany dětí označily sociální pracovníci za další negativní faktory ovlivňující jejich spolupráci.

„Máme velkou odpovědnost za děti podle zákona, existuje totiž mnoho zákonů, které musíme znát a některé z nich si odporují.“ (komunikační partner H)

Čtvrtou otázkou jsem se snažila zjistit, jestli spolupráce mezi základními školami a oddělením sociálně právní ochrany dětí je efektivní a co by sociální pracovnice navrhovaly pro její zefektivnění. Sociální pracovnice ve většině případů vnímají spolupráci jako efektivní. *„Vždy se nějak domluvíme, je vysvětlena potřeba písemných podnětů, komunikace mezi OSPOD a školami probíhá, OSPOD chodí do škol a zástupci škol zase na OSPOD.“* (komunikační partner F) *„Školy nespolupracují tak ve dvaceti až třiceti procentech případů. Někdy je zase spolupráce vzorná, i neformální.“* (komunikační partner H) *„Asi záleží na konkrétním případě, ale většinou ano.“* (komunikační partner G) Za účelem zefektivnění spolupráce navrhuje sociální pracovnice multidisciplinární tým. *„Pro zefektivnění spolupráce bych navrhovala multitým, ve kterém by se jedenkrát za půl roku osobně scházeli zástupci OSPOD, školy, poraden, probační a mediační služby ČR a popřípadě další. Na těchto setkáních by došlo k propojení informací, zkušeností a k odstranění problémů ve spolupráci.“* (komunikační partner F) Všechny sociální pracovnice by uvítaly větší počet sociálních pracovníků na oddělení sociálně právní ochrany dětí v rámci zefektivnění spolupráce. *„Z důvodu naší časové vytíženosti bych byla pro zvýšení počtu sociálních pracovníků. Došlo by tak k rychlejší a tím i efektivnější spolupráci.“* (komunikační partner G) Další možnosti zefektivnění spolupráce vidí sociální pracovnice v internetovém fóru, právníkovi na oddělení sociálně právní ochrany dětí a ve vzdělávání pedagogů a výchovných poradců v oblasti sociálně právní ochrany dětí. *„Pomohl by nám právník na odboru, který by řešil legislativu. Máme strach, že nerozhodneme správně podle norem. Soudce ani právník nám neporadí a my jsme odpovědné. Strach máme také z ombudsmana a rodičů. Musíme se obhájit při stížnostech.“* (komunikační partner H) *„Představovala bych si internetové fórum, ve kterém by se OSPOD, případně i učitelé a další odborníci navzájem informovali o zkušenostech, jak co řešili. Dále by se informovali, co se jim osvědčilo, a co naopak bylo vytknuto. Když by si někdo s něčím nevěděl rady, zeptal by se.“* (komunikační partner F) *„Vzdělávání učitelů a výchovných poradců o možnostech OSPOD by napomohlo k jejich lepší informovanosti, dozvěděli*

by se aktuální informace a nedocházelo by tak k převádění kompetencí a problémů ze strany školy na OSPOD. Školy totiž většinou neví, co oznamovat. Proto často oznamují věci, se kterými my nic nezmůžeme." (komunikační partner G) Jedna sociální pracovnice zmínila, že „výchovný poradce a školní metodik prevence nemají takový přínos a efekt, co by měli mít. Nejsou oceněni, žáci nedají na jejich názor, je to spíše formální funkce z povinnosti. Výchovný poradce by tedy měl mít co nejméně vyučovacích hodin, nejlépe žádné, protože děti se nespějí svému učiteli." (komunikační partner F) Druhá sociální pracovnice by chtěla získat pro oddělení sociálně právní ochrany dětí auto s řidičem, aby se sociální pracovnice mohly častěji dopravovat do terénu na sociální šetření. Sociální pracovnice také poukázala na vyhořelé pracovníky na oddělení sociálně právní ochrany dětí, kteří jsou důvodem méně efektivní spolupráce. Třetí sociální pracovnice by ráda odejmula část odpovědnosti sociálních pracovníků za děti a navrhovala by povinnost kontaktu rodičů s oddělením sociálně právní ochrany dětí při sociálním šetření. „Navrhovala bych povinnost otevřít OSPOD, stává se totiž, že někam například přijdeme sedmkrát, rodiče nám neotevřou a pro nás je to ztráta času. (komunikační partner H)

V páté otázce jsem zjišťovala, jaké činnosti vykonává oddělení sociálně právní ochrany dětí pro prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Tři sociální pracovnice poznamenaly letní tábory pro děti. „Pořádáme letní tábory pro děti ve věku od šesti do patnácti let ze strany města, pracovnice OSPOD ve spolupráci se školami vybírá děti, které jsou v evidenci OSPOD, a pro které by byl tento tábor vhodný a podílí se na jeho organizování a rovněž se ho účastní." (komunikační partner F) „Pořádáme letní tábor pro děti ohrožené sociálně patologickými jevy, tábor je zaměřen na aktivní trávení volného času." (komunikační partner G) Poradenská činnost, přednášky a podílení se na komunitním plánování obce jsou dalšími způsoby prevence rizikového chování u dětí a mládeže. „Pořádáme přednášky, například drogy a naše děti, na těchto přednáškách je bohužel velmi nízká účast. Dále se podílíme na komunitním plánování obce, stanovíme aktivity, priority a opatření v komunitním plánu." (komunikační partner G) Sociální pracovnice při své činnosti sledují nezletilé dítě a jeho rodinu a zároveň vyhodnocují jejich situaci. „Sledujeme rodinu a nezletilé dítě například v rámci

uloženého soudního dohledu, při prvním kontaktu je vyhodnocována situace nezletilého dítěte a jeho rodiny a na základě vyhodnocení je pak zpracováván individuální plán ochrany dítěte, kde se jasně stanoví cíle a úkoly ohledně zajištění ochrany dítěte." (komunikační partner F) *„Vyhodnocujeme situaci dítěte a jeho rodiny, zda se jedná o dítě, které je ohrožené. Vypracujeme individuální plán dítěte, kde se stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte a k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte. Stanovuje se zde časový plán pro provádění těchto opatření ve spolupráci s rodiči, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny."* (komunikační partner G) Sociální pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí za účelem prevence rizikového chování u dětí a mládeže spolupracují s rodiči, policií ČR, lékaři, případně s dalšími odborníky a zprostředkovávají rodinám kontakt s navazujícími organizacemi. *„Projednáváme každý případ, který je na OSPOD nahlášen jak ze strany školy, široké rodiny, lékaře, policie ČR či na základě anonymního udání. Dále probíhá spolupráce s uvedenými institucemi a práce s rodinou."* (komunikační partner H) *„Nakontaktujeme rodiny na neziskové organizace a poradenská pracoviště, která v této oblasti působí."* (komunikační partner F) Sociální pracovnice dále uvedly případovou konferenci, účast v komisi sociálně právní ochrany dětí, šetření v domácnostech a výchovné pohovory na oddělení sociálně právní ochrany dětí, avšak u žádné z těchto odpovědí nedošlo ke shodě.

5 Diskuze

Tato práce se zabývá spoluprací základních škol s orgány sociálně právní ochrany dětí. Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem spolupracuje základní škola s oddělením sociálně právní ochrany dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy u dětí základních škol. Rozhovory s komunikačními partnery poskytly odpovědi na to, jaké rizikové chování nejčastěji oznamují pedagogové základních škol oddělení sociálně právní ochrany dětí, jak obvykle probíhá spolupráce mezi oddělením sociálně právní ochrany dětí a základní školou. Dále jsem zjišťovala, s jakými problémy se pedagogové a sociální pracovníci při spolupráci setkávají, jestli je spolupráce mezi základní školou a oddělením sociálně právní ochrany dětí efektivní, co by případně pedagogové a sociální pracovníci navrhovali pro její zefektivnění a jaké činnosti vykonávají pedagogové základních škol a sociální pracovníci z oddělení sociálně právní ochrany dětí pro prevenci rizikového chování u dětí.

První výzkumná otázka zní: **Jakým způsobem probíhá spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí?**

Z výsledků vyplývají následující zjištění. Spolupráce probíhá na základě ohlašovací povinnosti pedagogů při výskytu záškoláctví, šikany, mravního ohrožení dětí, výchovných problémů a dalšího rizikového chování u dětí na základních školách. Špeciánová potvrzuje, že obecná oznamovací povinnost ukládá školám a školským zařízením povinnost oznámit skutečnosti, které naznačují, že se jedná o děti, na které se sociálně právní ochrana zaměřuje, pokud tomu neodporuje zvláštní předpis (Špeciánová, 2007). Všichni tázaní pedagogové základních škol a sociální pracovníci se shodli, že nejčastěji je oznamováno záškoláctví. S čímž souhlasí Martínek, dle něj v současné době patří záškoláctví k nejzávažnějším problémům žáků základních škol (Martínek, 2009). Pedagogové i sociální pracovníci upozornili na skryté záškoláctví, rodiče dítěti zameškané hodiny omluví i přesto, že není žádný důvod, aby se dítě

vyučování nemohlo účastnit. Dva pedagogové zmínili mravní ohrožení dětí a výchovné problémy spojené s rostoucím počtem případů šikany a agresivity dětí. S tímto zjištěním souhlasí Lainová, podle ní roste nejen výskyt šikany, ale i míra brutality a bezohlednosti dětí (Lainová, 2007). Překvapila mne odpověď jedné sociální pracovnice, která mi sdělila, že sociálně patologické jevy související s trestnou činností, například fyzické a psychické týrání a zanedbávání dítěte, oznamují pedagogové oddělení sociálně právní ochrany dětí pouze asi jedenkrát za rok. To potvrzují i statistické údaje Ministerstva práce a sociálních věcí, neboť v roce 2013 se kurátoři pro mládež zabývali trestnou činností 2815 dětí (MPSV, 2014). Po získání této informace jsem musela přeformulovat připravené otázky, předpokládala jsem totiž častější výskyt těchto jevů. Sociální pracovnice také zmínily výchovné problémy, ale narozdíl od pedagogů uvedly navíc děti s nedostatečným školním vybavením.

Spolupráce probíhá formou telefonického či e-mailového kontaktu nebo se sociální pracovnice s pedagogy scházejí osobně. Z výzkumu vyplývá, že nejčastěji spolupracují prostřednictvím vzájemného **předávání informací o problémových žácích**, protože takto odpověděli všichni dotazovaní respondenti. Dle Krausové jsou orgány sociálně právní ochrany dětí povinny předávat údaje ze spisové dokumentace v rozsahu nezbytném pro potřeby žadatelů (Krausová, 2006). Tři sociální pracovnice a tři pedagogové označili jako další způsob spolupráce setkávání na **výchovných komisích**, které pořádá základní škola. Pedagogové a sociální pracovnice se při výchovné komisi společně s dalšími odborníky snaží vyřešit problém dítěte a stanovit vhodná opatření k zamezení opakování nebo prohlubování daného problému. Metodický pokyn MŠMT k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví s tímto tvrzením souhlasí: pokud má žák větší počet než deset neomluvených hodin, svolává ředitel školy výchovnou komisi. Podle závažnosti absence žáka se jí účastní: ředitel školy, třídní učitel, zákonný zástupce dítěte, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně právní ochrany dětí, školní metodik prevence, popřípadě další odborníci (MŠMT, 2002). Pedagogové mají povinnost zprostředkovat oddělení sociálně právní ochrany dětí **zprávy a písemná hodnocení prospěchu a chování**, které vypracovávají dětem v pěstounské péči, nebo

kterým byl uložen soudně dohled či ústavní výchova. Dvě sociální pracovnice, avšak žádný z učitelů, zmínily **případovou konferenci**. Na případovou konferenci je zván zástupce školy. Tři pedagogové zmínili poslední způsob spolupráce a tím jsou **konzultace a porady** konané za účelem řešení výchovných problémů žáků.

Druhá výzkumná otázka zní: **Je spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí efektivní?**

Pro zodpovězení této výzkumné otázky jsem nejdříve zjišťovala, s jakými problémy se pedagogové základních škol a sociální pracovnice při spolupráci setkávají. Následně jsem se respondentů dotazovala, co by navrhovali pro zefektivnění jejich spolupráce. Všichni tázaní pedagogové odpověděli, že se neseťkávají s téměř žádnými problémy, spolupráce je podle nich na dobré úrovni. Jeden z pedagogů upozornil na to, že při prvním jednání bývají většinou sociální pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí shovívavější. Tento problém je podle něj z důvodu dlouhodobějšího řešení problému základní školou. Dle mého názoru je to pouze pedagogův subjektivní pocit, neboť sociální pracovnice musí k výkonu jejich profese splňovat kvalifikační předpoklady pro výkon sociálního pracovníka. Disponují tedy zvláštní odbornou způsobilostí, jak je uvedeno ve Standardech kvality sociálně právní ochrany. Orgán sociálně právní ochrany dětí pravidelně případy kontroluje a oddělení sociálně právní ochrany dětí také umožňuje podání stížnosti na způsob či kvalitu poskytování sociálně právní ochrany (Standardy kvality sociálně právní ochrany, 2014). Další z pedagogů vidí problém v nepružné reakci na aktuální potřeby dětí. Navrhoval by častější aktualizaci zákonů a předpisů s ohledem na aktuální potřeby dětí. Dle dalšího pedagoga z důvodu velké časové vytíženosti a práce v terénu trvá delší dobu, než sociální pracovnice naváží kontakt. Každý případ oddělení sociálně právní ochrany dětí se posuzuje s přihlédnutím k jeho naléhavosti, jak je zmíněno ve Standardech kvality sociálně právní ochrany (Standardy kvality sociálně právní ochrany, 2014). Jediné řešení bych viděla ve zvýšení počtu sociálních pracovníků na oddělení.

Sociální pracovníce spatřují ve spolupráci s pedagogy základních škol více problémů. Dvě sociální pracovníce pedagogům základních škol vytýkají ohlašování problémů a předávání informací telefonicky nebo prostřednictvím e-mailové komunikace, i přes nutnost oznamování těchto informací písemnou formou. Zároveň dodávají, že tento problém se děje převážně při prvním kontaktu, při návazné spolupráci již školy podávají sdělení písemně. Pedagogové po oznámení problému dítěte oddělení sociálně právní ochrany dětí očekávají, že dítě bude umístěno do zařízení ústavní výchovy, aniž by si uvědomovali, že je nezbytné dodržovat stanovený postup při řešení situace dítěte, popřípadě situace jeho rodiny. Podání návrhu na nařízení ústavní výchovy je až posledním krokem, když jiná opatření nejsou dostatečná. Toto tvrzení je v souladu s Učitelskými novinami, které informují, že základními předpoklady pro podání návrhu na nařízení ústavní výchovy jsou - existence veřejného zájmu na podání návrhu, vážné ohrožení nebo vážné narušení výchovy dítěte, zjištění, že jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo že rodiče nemohou z jiných závažných důvodů zabezpečit výchovu dítěte, anebo nepředcházela-li jiná výchovná opatření zjištění, že nařízení ústavní výchovy je v zájmu nezletilého, skutečnost, že výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí (Učitelské noviny, 2003). Pokud není dítěti nařízena ústavní výchova, mají pedagogové pocit, že oddělení sociálně právní ochrany dětí nečiní žádná opatření. Tyto zmíněné problémy ve spolupráci velmi úzce souvisí s nedostatkem informací pedagogů o činnostech a možnostech oddělení sociálně právní ochrany dětí. Tyto problémy by se mohly vyřešit jednou z navrhovaných možností zefektivnění spolupráce sociálními pracovníci - vzděláváním pedagogů a výchovných poradců v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Dvě sociální pracovníce nejsou spokojené s rozsáhlými zákony týkajícími se sociálně právní ochrany. V teoretické části mám uvedené legislativní zakotvení sociálně právní ochrany dětí, jedná se o Ústavu ČR, Listinu základních práv a svobod, Úmluvu o právech dítěte, zákon o sociálně právní ochraně dětí a občanský zákoník. Projekt Moravskoslezského kraje nazvaný Vytváření pozitivního sociálního prostředí ve školách však legislativní zakotvení rozšiřuje o související právní předpisy - zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o ústavní výchově, trestní zákoník a trestní

řád, občanský soudní řád, přestupkový zákon, zákon o sociálních službách, vyhlášky, instrukce a metodické pokyny (Moravskoslezský kraj, 2013). Sociální pracovníce by si z tohoto důvodu přály zaměstnat právníka na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Na efektivitu spolupráce má vliv uzavřenost základních škol, školy totiž s oddělením sociálně právní ochrany dětí nespolupracují aktivně, důvodem podle sociálních pracovníků je strach z vedení školy a rodičů. Tomuto problému by dle mého názoru napomohlo již zmíněné vzdělávání pedagogů a výchovných poradců v oblasti sociálně právní ochrany dětí, neboť kdyby pedagogové byli více informováni o činnostech a možnostech oddělení sociálně právní ochrany dětí, nemuseli by mít strach, že nebudou postupovat dle stanovených postupů. A tudíž by se nemuseli obávat stížností od rodičů nebo vedení školy. Základní školy jsou povinny oznamovat rizikové chování dětí a mládeže a předávat informace o problémových žácích oddělení sociálně právní ochrany dětí. Jedna ze sociálních pracovníků se na oddělení setkala s vyhořelou sociální pracovnící. Tato sociální pracovníce se domnívá, že syndrom vyhoření má za následek zhoršení spolupráce se základními školami. Syndromu vyhoření lze předcházet konáním supervizí na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí ve Vimperku mi potvrdily, že se supervizí účastní. Jednostranné zatěžování nástroje často vede k únavě materiálu a jeho následnému poškození. V pomáhajících profesích jsou tímto nástrojem sociální pracovníce - jejich osobnost, zkušenosti, vědomosti a schopnost vztahovat se k jiným lidem. Při každodenním kontaktu s klienty při své práci vydávají mnohem více, než jsou si samy vědomy, výsledky jejich prací jsou často nejasné. Sdílení frustrace s ostatními sociálními pracovníci je jedním z účinných léků syndromu vyhoření (Supervize Praha, 2013).

Na základě získaných informací od pedagogů základních škol a sociálních pracovníků jsem posuzovala efektivitu jejich spolupráce. **Pedagogové základních škol vnímají spolupráci jako efektivní.** Domnívají se, že vzhledem ke svým možnostem a možnostem oddělení sociálně právní ochrany dětí spolupráce efektivní je. Jeden z pedagogů by pro vylepšení této spolupráce navrhoval změnu legislativy, čímž by prosadil větší kompetence školám i oddělení sociálně právní ochrany dětí. Druhý

pedagog navrhuje častější aktualizaci zákonů a souvisejících předpisů s ohledem na aktuální potřeby dětí. Ostatní pedagogové nevědí, jak by bylo možné tuto spolupráci zefektivnit. Podle mého názoru je to způsobené tím, že nemají tolik zkušeností a informací o činnosti oddělení sociálně právní ochrany dětí. **Sociální pracovníci vnímají spolupráci ve většině případů také jako efektivní.** Záleží na konkrétním případě a konkrétní škole. Narozdíl od pedagogů navrhují více možností zefektivnění jejich spolupráce.

Dvě sociální pracovníce navrhují **multidisciplinární tým**. Jedenkrát za půl roku by se osobně scházeli zástupci oddělení sociálně právní ochrany dětí, školy, poraden, probační a mediační služby, policie ČR a případně další odborníci zabývající se problematikou rizikového chování dětí a mládeže. Na těchto setkáních by došlo k propojení informací, zkušeností a tudíž i odstranění problémů při spolupráci těchto institucí. Tento návrh se mi jeví jako nejperspektivnější, došlo by tak k zefektivnění spolupráce nejen mezi základními školami a oddělením sociálně právní ochrany dětí, ale i dalšími odborníky, kteří se zabývají rizikovým chováním u dětí a mládeže. Multidisciplinární tým navrhovala například i chebská policie, neboť potřebovala řešit případy kriminality mládeže ve spolupráci s dalšími institucemi (základními školami, lékaři, odděleními sociálně právní ochrany dětí a pedagogicko-psychologickými poradnami). Vždy však narážela na neprovázanost mezi jednotlivými institucemi, což mělo za následek dlouhodobé neřešení těchto případů. Policisté proto iniciovali vznik interdisciplinárního týmu, který začal pracovat prostřednictvím případových konferencí (Sociální začleňování, 2014). Sociální pracovníce by uvítaly vytvoření **internetového fóra**, jehož účelem by bylo vzájemné předávání informací a zkušeností. Pedagogové základních škol, sociální pracovníce a popřípadě i další odborníci by se informovali o řešení konkrétních situací, co udělali v daném případě správně a co naopak. Myslím si, že tento nápad by mohl najít uplatnění, přispěl by k rychlejšímu a efektivnějšímu řešení situace dítěte. Dalším návrhem sociálních pracovníků je **právník na oddělení sociálně právní ochrany dětí**. Sociální pracovníce se musí řídit velkým množstvím zákonů a předpisů, které si dle nich vzájemně odporují. Mají však podle zákona velkou odpovědnost za děti, proto mají při řešení případů často strach, že nerozhodnou správně

podle norem. Nemohou se obrátit na soudce, ani na právníka. Právník na oddělení by jim tak usnadnil výkon jejich profese. Domnívám se však, že tento návrh bude velmi těžko uskutečnitelný, neboť plat právníka se pohybuje ve vyšších částkách a Ministerstvo práce a sociálních věcí by zamítlo jeho financování. **Zvýšení počtu sociálních pracovníků na oddělení sociálně právní ochrany dětí** by také mohlo napomoci zefektivnění spolupráce a rychlejšímu řešení případů. Ve Standardech kvality sociálně právní ochrany je avšak uvedeno, že počet zaměstnanců obce s rozšířenou působností k výkonu sociálně právní ochrany dětí je přiměřený spádové oblasti a náročnosti výkonu sociálně právní ochrany. Základním výchozím kritériem je nejméně jeden zaměstnanec k výkonu sociálně právní ochrany na 800 dětí (Standardy kvality sociálně právní ochrany, 2014). Dle výzkumu Ministerstva práce a sociálních věcí má Jihočeský kraj nejmenší rozdíl mezi reálným a optimálním počtem pracovníků sociálně právní ochrany dětí (MPSV, 2009). Z těchto důvodů si myslím, že by zvýšení počtu sociálních pracovníků sice napomohlo zvýšení efektivnosti sociálně právní ochrany dětí, ale vzhledem k okolnostem není tak nezbytné. **Vzdělávání pedagogů a výchovných poradců v oblasti sociálně právní ochrany dětí** by umožnilo předcházení problémům ve spolupráci - ohlašování informací telefonickou formou, očekávání pedagogů, že dítě bude umístěno do zařízení ústavní výchovy a nedostatek informací o možnostech a činnostech oddělení sociálně právní ochrany dětí. Odstranění těchto problémů by podle mého názoru velmi přispělo k rychlejší a efektivnější spolupráci. Jedna ze sociálních pracovníků zaujímá názor, že výchovný poradce by měl mít co nejméně vyučovací hodiny, nejlépe žádné. Děti by se mu pak více svěřovaly. Tento názor však nezastává Knotová, která říká, že výchovný poradce je v současné škole především učitel. Aby mohl být výchovný poradce nositelem změn, musí to být učitel, který má respekt u pedagogů, žáků a rodičů. Míra vyučovací povinnosti je dána nařízením vlády ČR (Knotová, 2014). Další sociální pracovníce by si přála auto s řidičem, aby se sociální pracovníce mohly častěji dopravovat na sociální šetření. Myslím si, že tento návrh není z finančních důvodů přijatelný. Třetí sociální pracovníce by navrhovala povinnost otevřít sociálním pracovnícům při sociálním šetření. To však

odporuje článku 12 Listiny základních práv a svobod, obydlí je totiž nedotknutelné a není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí (Česko, 1993).

Nakonec jsem se zaměřila na prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Podle pedagogů prevence rizikového chování na základních školách probíhá prostřednictvím přednášek policie ČR a organizací zaměřených na prevenci rizikového chování. Základní školy se řídí Metodickým pokynem MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů - prevence je začleněna do výuky předmětů, mají vypracovaný Minimální preventivní program. V základních školách působí výchovní poradci a školní metodici prevence. Základní školy se také řídí Minimálním preventivním programem protidrogové prevence, prosazují individuální přístup k žákům a pořádají podpůrné programy pro rozvoj osobnosti. Prevence na oddělení sociálně právní ochrany dětí probíhá v souladu se zákonem o sociálně právní ochraně dětí - sociální pracovníce poskytují rodinám poradenskou činnost, pořádají přednášky a letní tábory pro děti, které jsou evidované na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Spolupracují s rodiči, policií ČR, lékaři a dalšími odborníky, sledují nezletilé dítě a jeho rodinu a vyhodnocují jejich situaci. Sociální pracovníce se účastní komunitního plánování obce a zprostředkovávají kontakt s navazujícími organizacemi.

Z bakalářské práce tedy vyplývá, že sociální pracovníce i pedagogové základních škol považují spolupráci za efektivní. Výsledky práce mohou být využity pro zefektivnění spolupráce a prevenci rizikového chování u žáků základních škol.

6 Závěr

Bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového chování u dětí základních škol. Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem spolupracuje základní škola s oddělením sociálně právní ochrany dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy u dětí základních škol. Výzkumný soubor tvořilo pět pedagogů základních škol a tři sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí.

V souvislosti s cílem práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky. První výzkumnou otázkou jsem zjistila, jakým způsobem probíhá spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí. Z výsledků práce vyplývá, že spolupráce probíhá na základě ohlašovací povinnosti pedagogů základních škol. Nejčastěji je oznamováno záškoláctví. Spolupráce probíhá prostřednictvím vzájemného předávání informací o problémových žácích, zpráv a písemného hodnocení prospěchu a chování žáka. Sociální pracovníce a pedagogové základních škol se setkávají na konzultacích a poradách a také při konání výchovné komise či případové konference.

Druhou výzkumnou otázkou jsem chtěla zjistit, jestli je spolupráce základních škol a oddělení sociálně právní ochrany dětí efektivní. Z výzkumu vyplývá, že pedagogové základních škol a sociální pracovníce spolupráci vnímají jako efektivní. Při jejich spolupráci však nastávají určité problémy. Za účelem zefektivnění spolupráce navrhuji dva pedagogové základních škol častější aktualizaci zákonů a souvisejících předpisů s ohledem na aktuální potřeby dětí a změnu legislativy. Sociální pracovníce navrhuji multidisciplinární tým, zvýšení počtu sociálních pracovníků a právníka na oddělení sociálně právní ochrany dětí, vzdělávání pedagogů v oblasti sociálně právní ochrany a internetové fórum. Podle mého názoru je nejperspektivnější návrh multidisciplinární tým. Internetové fórum a vzdělávání pedagogů by také mohlo napomoci k rychlejší a efektivnější spolupráci, avšak zvýšení počtu sociálních pracovníků a zaměstnání právníka na oddělení nepovažuji za realizovatelné.

Ve výzkumné práci bylo zjištěno, že prevence rizikového chování u dětí základních škol probíhá v souladu se zákonem o sociálně právní ochraně dětí a Metodickými pokyny Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Domnívám se, že informace z výzkumné části by mohly být užitečné pro pedagogy základních škol a sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí, neboť jejich spolupráci není podle mého názoru v literatuře ani na internetových stránkách věnována dostatečná pozornost. Výzkumná část by zároveň mohla být využita za účelem zefektivnění této spolupráce. Myslím si, že vzdělávání pedagogů a výchovných poradců v oblasti sociálně právní ochrany dětí, vytvoření internetové fóra a především vznik multidisciplinárního týmu by přispělo k zefektivnění spolupráce a odstranění problémů, se kterými se pedagogové základních škol a sociální pracovníce při spolupráci setkávají.

7 Seznam informačních zdrojů

Monografie

1. BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I., 2006. *Šikana ve škole, na ulici, doma: Jak bránit své dítě...Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01552-8.
2. DUNOVSKÝ, J., 2005. Vývoj poznávání a současná situace komerčního sexuálního zneužívání dětí ve světě a u nás. **In:** DUNOVSKÝ, J., et al. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1201-6.
3. FISCHER, S., ŠKODA, J., 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.
4. HAVLÍK, R., KOŤA, J., 2011. *Sociologie výchovy a školy*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0042-0.
5. HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
6. KADLECOVÁ, E., 2010. *Šikana očima dětí*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-199-4.
7. KNOTOVÁ, D., 2014. *Školní poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4502-2.
8. KOCANDA, M., 2010. Ochranná opatření jako nástroj sociální a právní ochrany. **In:** BARGEL, M., et al. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. 1. vyd. Brno: MSD. ISBN 978-80-87182-12-3.
9. KRAUS, B., HRONCOVÁ, J., 2010. Úvod do sociálnej patológie. **In:** KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS. ISBN 978-80-7435-080-1.

10. KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V., 2006. *Sociálně - právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-214-1.
11. KREJČÍŘOVÁ, D., 2007. Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí. **In:** BECHYŇOVÁ, V., et al. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. 1. vyd. Praha: IREAS. ISBN 978-80-86684-47-5.
12. KRIEGELOVÁ, M., 2008. *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2333-4.
13. LAINOVÁ, M., 2007. Šikana. **In:** LAINOVÁ, M., VAŇKOVÁ, M., et al. *Děti a jejich problémy II. Sborník studií*. 1. vyd. Praha: JPM. ISBN 978-80-254-1372-2.
14. MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978- 80-247-2310-5.
15. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., 2003. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-X.
16. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.
17. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
18. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R., 2012. *Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4317-2.
19. SOLLÁROVÁ, E., 2008. Socializace. **In:** VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., et al. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.
20. ŠPECIÁNOVÁ, Š., 2007. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. 2. vyd. Praha: LINDE nakladatelství. ISBN 978-80-86131-44-3.
21. VANÍČKOVÁ, E., 2006. Násilí v rodině. **In:** PONĚŠICKÝ, J., VANÍČKOVÁ, E., et al. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence. 7. odborný seminář. 25.-27. září 2006, SZÚ Praha*. 1. vyd. Praha: CEVAP. ISBN 80-86963-02-0.
22. VAŇKOVÁ, M., 2007. Drogová závislost. **In:** LAINOVÁ, M., VAŇKOVÁ, M., et al. *Děti a jejich problémy II. Sborník studií*. 1. vyd. Praha: JPM. ISBN 978-80-254-1372-2.

23. VESELÝ, M., 2011. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-272-4.

24. VOLFOVÁ, I., VELEMÍNSKÝ, M., 2008. Sexuální zneužívání obecně. **In:** VOLFOVÁ, I., KOZÁKOVÁ, Z., VELEMÍNSKÝ M. *Prevence sexuálního zneužívání dětí a adolescentů se specifickými potřebami*. 1. vyd. Praha: TRITON. ISBN 978-80-7387-129-1.

Periodikum

25. KOZLOVÁ, L., ŠIMKOVÁ, M. Zkušenost dítěte a dospívajícího s vybranými sociálně patologickými jevy a jeho vztah k rodinnému prostředí. *Kontakt*. 2005, roč. 7, č. 4, s. 280-285. ISSN 1212-4117.

Legislativa

26. ČESKO. Listina základních práv a svobod ze dne 16. prosince 1992, ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

27. ČESKO. Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb.

28. ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.

29. ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně - právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů.

Stránka webového portálu

30. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. Multidisciplinární spolupráce institucí. *Socialni-zaclenovani.cz* [online]. [cit. 2014-08-03].

Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/multidisciplinari-spoluprace-instituci>

31. MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ. Legislativní vymezení sociálně právní ochrany dětí a mládeže. *Verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz* [online]. 13. únor 2013 [cit. 2014-08-03].

Dostupné z: https://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/assets/mas/legislativ_vymezeni_spodm.pdf

32. MPSV. Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů. *Mpsv.cz* [online]. [cit. 2014-08-03].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/8669/Projekt_HR170_08_def.pdf

33. MPSV. Funkce kurátora pro děti a mládež. *Mpsv.cz* [online]. [cit. 2014-03-27].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7290/Funkce_kuratora.pdf

34. MPSV. Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2013. *Mpsv.cz* [online]. [cit. 2014-03-27].

Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>

35. MPSV. Sociálně-právní ochrana dětí. *Mpsv.cz* [online]. 15.1.2013 [cit. 2014-03-27].

Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

36. MPSV. Standardy kvality pro OSPOD. *Mpsv.cz* [online]. [cit. 2014-08-03].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15511/Standardy_OSPOD.pdf

37. MŠMT. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. *Msmt.cz* [online]. 26.5.2010 [cit. 2014-03-27].

Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/file/7253?highlightWords=metodicky+pokyn+prevenci>

38. MŠMT. Sociální programy. *Msmt.cz* [online]. 13. březen 2002 [cit. 2014-08-03].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a->

omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi-predkladaci-zprava-a-text-pokynu

39. MŠMT. Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. *Msmt.cz* [online]. [cit. 2014-03-27].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

40. OSN. Úmluva o právech dítěte. *Osn.cz* [online]. [cit. 2014-03-27].

Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

41. SUPERVIZE PRAHA. Supervize a syndrom vyhoření. *Supervizepraha.cz* [online]. [cit. 2014-08-03].

Dostupné z: <http://www.supervizepraha.cz/supervize-a-syndrom-vyhoreni/>

42. UČITELSKÉ NOVINY. Sociálně-právní ochrana dětí. *Ucitelskenoviny.cz* [online]. [cit. 2014-08-03].

Dostupné

z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3863&PHPSESSID=0f25f5ca140cec b2f5e2a53fa17d088d>